

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond

RETSEPTSIOONI UURIMISE VÕIMALUSI

Süüdistust sisaldava teksti vastuvõtu põhjal

Bakalaureusetöö

Liis Auväärt

Juhendaja dots Halliki Harro-Loit

Tartu
2005

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Töö teoreetilised lähtekohad.....	5
1.1. Retseptsioon ehk info vastuvõtt.....	5
1.1.1. Erinevad lähenemised info vastuvõtu protsessile.....	5
1.1.2. Hoiakutest tulenevad info töötlemise mudelid.....	6
1.1.3. <i>Schema</i> tüübid ja nende kasutamine meediasõnumite vastuvõtul.....	7
1.1.4. Retseptsioon massikommunikatsiooni teoorias.....	8
1.1.5. Retseptsioonikatsete kitsaskohad.....	9
1.2. Objektiivsus.....	10
1.2.1. Objektiivsuse mõiste sisu.....	12
1.2.2. Objektiivse meedia võimalikkus ja õigusmõistmisprotsess.....	12
1.3. Süütuse presumptsioon.....	13
1.3.1. Süütuse presumptsiooni mõiste.....	13
1.3.2. Uudisväärtuse küsimus.....	14
1.3.3. Kriminaalreporteri professioon.....	16
1.4. Süüdistava teksti retseptsioon.....	17
2. Metoodika.....	18
2.1. Kaasuste analüüsi metoodika.....	19
2.2. Retseptsioonikatse erinevate variantide puhul kasutatud metoodika.....	21
2.2.1. Semantilise diferentsiaali meetod.....	21
2.2.2. Erinevad intervjuu vormid.....	22
2.3. Fookusgrupi kombineerimine.....	23
2.4. Retseptsioonikatse kolme variandi kirjeldus.....	24
2.4.1. Retseptsioonikatse esimese variandi kirjeldus.....	24
2.4.2. Retseptsioonikatse teise variandi kirjeldus.....	25
2.4.3. Retseptsioonikatse kolmanda variandi kirjeldus.....	25
3. Kaasuste analüüs.....	27
3.1. Kaasus nr 1 – SLÕL „Kõiges on süüdi viin“, 29.10.2003.....	27
3.2. Kaasus nr 2 – SLÕL „Imik sai kodus raskeid vigastusi“, 16.07.2004 (redigeerimata).....	28
3.3. SLÕL „Imik sai kodus raskeid vigastusi“, 16.07.2004 (redigeeritud).....	31
3.3.1. Redigeerimise lähtekohad.....	31

3.3.2.	Redigeerimise protsess.....	32
4.	Kommentaariumi analüüs. SLÕL „Imik sai kodus raskeid vigastusi.“.....	35
5.	Retseptsioonikatsete tulemused.....	39
5.1.	Retseptsioonikatse esimene variant.....	39
5.2.	Retseptsioonikatse teine variant.....	40
5.2.1.	Rühmakatse redigeerimata loo baasil.....	40
5.2.2.	Rühmakatse redigeeritud loo baasil.....	44
5.3.	Retseptsioonikatse kolmas variant.....	46
5.3.1.	Intervjuud redigeerimata loo baasil.....	47
5.3.2.	Intervjuud redigeeritud loo baasil.....	51
6.	Järeldused.....	55
6.1.	Retseptsioonikatsete tulemused.....	55
6.2.	Kasutatud meetodite omavaheline sobivus.....	57
6.2.1.	Retseptsioonikatse esimene variant.....	57
6.2.2.	Retseptsioonikatse teine variant.....	58
6.2.3.	Retseptsioonikatse kolmas variant.....	60
6.2.4.	Kokkuvõtvad järeldused metoodika sobivuse osas.....	60
7.	Diskussioon.....	62
	Kokkuvõte.....	65
	Summary.....	67
	Kasutatud allikate loetelu.....	69

Sissejuhatus

Küsimust selle kohta, kuidas toimub meediatekstide vastuvõtt lugejate poolt, ei saa alahinnata. Chelsebro ja Bertelsen (1996) toovad välja, et kirjalikud dokumendid on saavutanud avalikkuse heakskiidu ning neid eelistatakse suulisele tekstile. Samuti annab teksti kirjapanek sellele püsivuse ajas. “Üleskirjutatud sõna jääb täpselt selliseks, nagu ta kirja on pandud, seda ei muuda aeg ega sündmused.” (Chesebro et al. 1996: 118)

Lähtuvalt üleskirjutatud sõna püsivusest ajas muutub vajadus saada teavet retseptsiooni kohta eriti oluliseks juhtudel, kui tekib oht, et meedia võib lugejatega manipuleerida. Üks sellistest kitsaskohtadest on süütuse presumptsiooni temaatika. Nimelt - kui ajakirjanduses tehakse otseseid või kaudseid viiteid inimese süüle enne vastavasisulise kohtuotsuse langetamist, rikutakse selle inimese põhiseaduslikku õigust. Juhul, kui juhtumi uurimine lõpetatakse või isik tunnistatakse süütuks, võib inimesele siiski “märk” külge jääda. Avalikkuse silmis on tegu indiviidiga, kelle nimi jääb seonduma kriminaalprotsessiga.

Käesolev bakalaureusetöö tegeleb meediateksti retseptsiooni temaatikaga. Täpsemalt öeldes – kuidas koguda infot selle kohta, mil viisil lugejad süüdistavat teksti vastu võtavad. Võtsin arvesse kogemuseid seminaritöö raames läbi viidud retseptsioonikatses (Auväärt & Mäesalu 2005). Katse metoodika juures muudatusi tehes korraldasin pilootuuringu veel kahes variandis.

Töö eesmärk on uurida, millised meetodid võimaldaks meediateksti retseptsiooni tulemuslikult kirjeldada. Tulemuslikkuse all pean silmas arusaama kujundamist selle kohta:

- millist informatsiooni lugeja tekstist meelde jätab,
- kas ja milliseid järeldusi ta selle informatsiooni põhjal teeb,
- kas tekstis sisalduv süüdistav hoiak võetakse lugeja poolt omaks,
- kas arutelu kaaslastega võib mõjutada esialgseid hinnanguid tekstile/tekstis esinenud tegelastele.

Samuti tahtsin leida kinnitust või seada kahtluse alla Cohen-Almagori (2001) väite nagu oleks väär eeldada, et kõik lugejad ning vaatajad käituvad ratsionaalselt ning suudavad eksimatult eristada õiget valest.

Nii bakalaureuse- kui seminaritöö raames läbi viidud katsed tuginevad kahele uudisloole, mille süüdistavat iseloomu näitasin kriitilise diskursuse analüüsi abil. Kummagi loo puhul suutsin ajakirjandusest leida vaid ühe uudise. Teisisõnu jäi süüdistav tekst kirjeldatud sündmuse puhul meedias ka ainukeseks, jätkulood puudusid. Nagu eelnevalt öeldud oli katsete eesmärk jälgida valitud teksti retseptsiooni. Seminaritöö puhul läbi viidud metoodika hulka kuulusid kirjalik ümberjutustus, semantilise diferentsiaaliga küsimustik ja fookusgrupi süvaintervjuu.

Kui seminaritöö puhul katsetasid uurijad teksti vastuvõtu uurimist erinevate meetoditega, siis bakalaureusetöö retseptsioonikatsete eesmärgina püstitasin uurimisküsimuse, kas ja mil moel erineb sama loo süüdistava ning redigeeritud variandi vastuvõtt. Selleks redigeerisin süüdistust sisaldavat kaasust lähtuvalt objektiivsuse kriteeriumidest (Pullerits et al. 2001, Hennoste 2001). Järgnevalt viisin läbi rühmakatsed, kus kasutasin metoodikana semantilise diferentsiaaliga küsimustikku ning fookusgrupi intervjuud. Samuti korraldasin 10 katseisikuga süvaintervjuu, mis samuti kombineeritud semantilise diferentsiaaliga küsimustikuga. Mõlema variandi puhul andsin pooltele katseisikute lugemiseks redigeeritud ja pooltele redigeerimata teksti. Ühesuguse metoodika kasutamine paralleelsetes gruppides võimaldab teha järeldusi antud tekstide vastuvõtu erinevuste kohta.

1. Töö teoreetilised lähtekohad

Võttes arvesse käesoleva töö eesmärki, vaatlen selles peatükis kolme suurt küsimust:

1. retseptsioon,
2. süütuse presumptsioon,
3. objektiivsuse kriteeriumid.

Põhjalik teooriapeatükk on vajalik, sest kui töö uurimisvaldkonnaks on meediatekstide vastuvõtt lugejate poolt, siis arvestades katsete läbi viimiseks kasutatud kaasust, tuleb sisse süütuse presumptsiooni küsimus. Objektiivsuse kriteeriumide defineerimine on oluline, kuna selle temaatikaga tegelevad käesoleva bakalaureusetöö raames läbi viidud retseptsioonikatsed, milledes kasutasin sama kaasust redigeeritud ja redigeerimata kujul.

1.1. Retseptsioon ehk info vastuvõtt

1.1.1. Erinevad lähenemised info vastuvõtu protsessile

Kognitiivse psühholoogiaga tegelenud teadlased seostasid esialgu meediat ja inimmõistust kui stiimulit ja vastuvõttu (*stimul-response theory*). Selle teooria kohaselt teeb inimene lihtsaid assotsiatsioone iga kord, kui näeb mõnd sõna või sümbolit. Inimmõistust kõrvutati vaimsel tasandil suure sõnaraamatuga, millel on konkreetsele sümbolile oma vaste. Ent uurijad tõdesid peagi, et taoline lähenemsviis on liialt lihtsustatud. Näiteks kasvõi raamatu lugemine nõuab inimeselt rohkemat, kui lihtsalt sõnade äratundmist ja neile tähenduste andmist. Võib juhtuda, et sõnal inimese “vaimses sõnaraamatus” on rohkem kui üks vaste. Eesti keele varal võib tuua lihtsa näite, kus sõna “kihvt” võib tähendada nii “eriti tore” kui “mürk”. Lause mõtte mõistmine sõltub kontekstist. Samas muutub lause tähendus näiteks siis, kui muuta selles olevaid kirjavahemärke.

Tõdedes info vastuvõtu protsessi keerukust, töötati psühholoogias välja sotsiaalse õppimise teooria (*social learning theory*). Selle kohaselt mõjutavad inimest sõnumi tõlgendamise protsessis ka tema eelnevad kogemused ja sõnumis esitatud kontekst.

1970ndateks aastateks olid psühholoogid leidnud, et see, kuidas informatsiooni valitakse ja töödeldakse, sõltub paljuski indiviidist. Nii liikus uurimisfookus sellele, kuidas põhjendada neid erinevusi, mis inimestel info vastuvõtu puhul tekivad. Selgus, et inimesed ei käitu info töötlemisel ratsionaalselt. Kui inimene annab hinnangu teise inimese tegevusele, ei võta ta

arvesse suurt hulka talle pakutud informatsioonist. Esiteks ilmnes, et inimesed eelistavad konkreetset infot abstraktsemale – s.t eelistavad mõelda konkreetsele juhtumile/inimestele, mitte ühiskonnale laiemas mõttes. Samuti ei kombineerita enamasti erinevatest allikatest tulevat infot. Pigem valitakse sündmus, milles esitatud info inimesele sobib. Uuringud näitasid ka seda, et inimene on oma otsuseid langetades kallutatud. Selle põhjustab loomupärane vajadus infot kategoriseerida. Inimene otsib sõnumeid, mis kinnitavad tema vaateid. Nii saavad info töötlemisel eriti oluliseks töötleja eelnevad hoiakud. (Potter 1998: 46-48)

1.1.2. Hoiakutest tulenevad info töötlemise mudelid

Esimesed hoiakutest tulenevad mudelid, mis üritasid selgitada arvamuse kujunemist ja muutumist, põhinesid eeldusel, et inimene otsib tasakaalu enda ja oma sõprade arvamuste vahel.

Psühholoogide edasine töö viis kolme mudeli loomiseni, mis kirjeldavad arvamuse tekkimist ja muutumist. Kõik kolm mudelit loovad seose inimese hoiakute ja info töötlemise vahel. Teisisõnu – info valik, töötlemine ja järelduste tegemine sõltuvad sellest, kas inimesel on teema suhtes positiivne või negatiivne eelhäälestus.

- **Heuristiline-süstemaatiline mudel** (*heuristic-systematic model*) – loogikavõtted (*heuristics*) aitavad inimesel vältida sõnumi iga elemendi töötlemist. Selliste reeglite alla kuuluvad Potteri (1998) hinnangul näiteks arvamused, et ekspertidel on alati õigus, või et pikad argumendid on tugevad argumendid. Loogikareeglite kasutamine aitab säästa töötlemisele kuluvat aega ja energiat. Need reeglid omandab inimene kogemuse kaudu.
- **Põhjaliku viimistluse tõenäosuse mudel** (*elaboration likelihood model*) – selle mudeli kohaselt võivad arvamused muutuda kahel moel. Info töötlemise juures võib põhjalikult läbi seedida ja arvestada kõiki toodud argumente, ent selle tee valimiseks peab inimene olema suurel määral motiveeritud. Iga argumendi üle mõtlemine nõuaks palju aega ja vaeva. Kui inimene mõtleb argumendi peale, siis ta viimistleb seda, tehes assotsiatsioone, kaaludes toodud tõendusmaterjali ja seejärel sõnumit tervikuna.
- **Hoiakule juurdepääsu lähenemine** (*attitude accessibility approach*) – selle mudeli kohaselt on hoiak teatud objekti ja sellele objektile inimesel poolt antud hinnangu

vaheline seos. Mida tugevam on assotsiatsioon, seda hõlpsamini pääseb ligi inimese hoiakule. Hoiakuni pääseb kiiremini, kui miski on selle lähiminevikus aktiveerinud. (Potter 1998: 48-51)

Nende mudelite baasilt on kognitiivne psühholoogia liikunud edasi *schema*-põhisele lähenemisele.

1.1.3. *Schema* tüübid ja nende kasutamine meediasõnumite vastuvõtul

Schema kujutab endast teadmiste struktuuri. Need on faktikogumid, mida omab iga inimene ja mis koondavad ja korrastavad informatsiooni. Nimetatud faktikogumid jagunevad omakorda kategooriateks. Potter (1998) toob näite, et kui põhikategooria võib olla näiteks “loomad”, siis see sisaldab omakorda alamkategooriaid kasside, koerte jne jaoks.

Inimene kujundab elu jooksul tuhandeid kategooriaid inimeste, sündmuste, ideede ja oma kogemustest tuleneva jaoks. Potter (1998: 52) jaotab need olemuselt neljaks: enese-*schema*’d, inimeste-*schema*’d, rolli-*schema*’d, sündmuste-*schema*’d.

Mis puudutab meediat, võib rääkida teatud erijoontest. Esiteks peab inimene looma lisaks olemasolevatele veel hulga kategooriaid, kuna meedias kohatud tegelased (poliitikud, profisportlased, sarimõrtsukad jne) ei ole tegelased, keda ta argiselt kohtaks. Samuti on vaja eraldi kategooriaid, mis seletaksid näiteks seda, mida tähendab profispordiga tegeleda, elada Bosnias, olla kosmonaut avakosmoses jne. Teiseks kipub inimene meedias esitatud infot sageli võtma eksperthinnanguna. Kolmandaks ei saa tavainimene meedias argiselt eriti aktiivselt osaleda (vrd sõprusringkond, töökollektiiv). See tähendab seda, et meedia ja tavainimese vahel ei teki arutelu, mistõttu meediasõnumite tõlgendamiseks kasutatavad kategooriad püsivad kauem samad (vrd isiklikest inimsuhetest kogunev info).

Potter (1998: 53) jagab meediaga seonduvad *schemad* viieks:

- **Narratiiv-*schemad*** – et meediateadet mõista, nopib inimene sellest välja teatud elemendid. Valik sõltub sellest, kui spetsiifilised on teatud tegevused, isikud. Nii moodustub näiteks uudislugude jaoks oma kategooria, meelelahutuse jaoks oma jne. Igas nendest kategooriatest on olemas mingi kogum elemente, mis loovad tegevuse, hoiab tähelepanu ja ettekujutus sellest, kuidas olukord peaks lähenema.

- **Tegelaskujude-schemad** – meedias esinevad stereotüüpsed tegelased, keda lugeja õpib hõlpsasti ära tundma. Tegelaskujude kategooriad aitavad inimesel infot kiiremini töödelda, ent samas võib stereotüüpidest kinnihoidmine muuta teda kallutatuks.
- **Tausta-schemad** – kujundavad inimese ootusi teksti suhtes (vrd uudist, kus haiglasse satub peksmisjälgedega laps, kellel on joodikust vanemad või kellel on kõrgklassi kuuluvad vanemad).
- **Teema-schemad** – aitavad ära tunda n.ö “loo moraali”. Inimene jälgib, mis tegelastega juhtub ja teeb siis oma järelduse.
- **Retoorilised-schemad** – lugeja hinnang sellele, mis oli loo esitaja (nt ajakirjaniku) eesmärk. Näiteks: kas lugu pidi andma infot või lugeja meelt lahutama.

Potteri (1998: 58) sõnul jääb inimene esmalt valitud kategooria juurde, kuni talle esitatakse palju sellist informatsiooni, mis selle valikuga põrkub. Kui eesmärk on saavutada täpsus, kaalub inimene esitatud informatsiooni hoolikamalt ja võib oma valitud kategooriaid muuta. Kui eesmärk on info vastuvõtt võimalikult kiirelt, inimene nii palju infot ei kogu, vaid jääb esmalt valitud *schema*’de juurde.

1.1.4. Retseptsioon massikommunikatsiooni teoorias

Retseptsioonianalüüs hõlmab erinevaid kvalitatiivse empiirilise auditooriumiuuringu meetodeid. Tegemist on interdistsiplinaarse valdkonnaga, mis ulatub sümbolilisest interaktsionismist psühhooanalüüsini. (Jensen & Rosengren 1990: 213)

Retseptsiooni mudel massikommunikatsiooni uurimise tähenduses on üks massikommunikatsiooni protsessi versioonidest. Mudeli põhiolemuseks on tähenduse lahutamine meediast ja tähenduse kujunemise käsitlemine vastuvõtjast lähtudes. Meediateated on alati avatud ja mitmetähenduslikud ning neid interpreteeritakse vastavalt kontekstile. (McQuail 2003: 51-52)

Retseptsioonianalüüsi eelkäijaks nimetatud Stuart Hall (1980) iseloomustab oma kodeerimise ja dekodeerimise mudelis meediateksti kui tähenduslikku diskursust, mida kodeeritakse vastavalt tähendusstruktuuridele, mida kasutavad meediatekste produtseerivad organisatsioonid. Seda diskursust dekodeeriv auditoorium kasutab teisi tähendusstruktuure, kuna tema olukord ja teadmistesüsteem on teistsugune. Spetsiifilised teated kodeeritakse

sageli kindlas žanrilises vormis (N: uudised), millel on kindlad sisemised juhtnöörid selle kohta, kuidas neid tõlgendada. Auditoorium lähtub suhetes meediaga oma tähendusstruktuuridest, mille juured peituvad auditooriumi vaadetes ja kogemustes. Vastuvõtjad võivad lugeda ridade vahelt ja kavatsatud teatesuuna ringi pöörata. (McQuail 2003: 51-52)

Retseptsiooni uurimise metoodikana kasutatakse peamiselt süvaintervjuud ja osalusvaatlust. Uurides väikest arvu valitud juhtumeid, saab uurija aimdust selle kohta, mil viisil mingis kindlas olukorras uut teadmist luuakse. (Jensen & Rosengren 1990: 223)

1.1.5. Retseptsiooniuringute kitsaskohad

Retseptsiooniga tegelevate meediauringute teemal on kriitiliselt sõna võtnud Queenslandi ülikooli meediaõppejõud Alan McKee. McKee hinnangul loodetakse auditooriumiuringute abil jõuda selleni, miks ja mil viisil teksti tõlgendatakse. Ent samas ei jõuta reaalsuseni, vaid reaalsuse kujutlusteni. Ta põhjendab oma arvamust mitmete näidetega.

Esiteks: kuigi inimene intervjuu käigus ütleb uurijale, et mõtleb mingi konkreetse teksti kohta teatud moel, ei pruugi see kehtida argisituatsioonis. Näiteks on võimalik, et tavaelus poleks auditooriumi liige endale antud teksti olemasolu teadvustanudki ega selle teksti üle järele mõelnud.

Teiseks: katseisiku vastus sõltub intervjuu puhul paljuski uurija poolt esitatud küsimuse ülesehitusest.

Kolmandaks: katseisik teadvustab endale asjaolu, et temalt küsitakse küsimusi mingi teatud teema kohta. Võib tekkida n-ö soovitud vastuse efekt, kus katseisik vastab nii, nagu arvab, et uurija temalt oodata võiks. McKee (2003: 87) üldistab televisiooniuringute najal ja ütleb, et katseisikud kipuvad ülistama “kvaliteetseid” saateid ja suhtuma halvustavalt nendesse saadetes, mida nad tegelikult vaatavad, kuna eeldavad, et see on see, mida uurijad tahavad kuulda (N: “seebikate” vaatamine – ka katseisikud, kes jälgivad regulaarselt “seebikaid”, taunivad nende sisu uurijatega vesteldes).

McKee soovib enne võimalike tõlgendusvõimaluste uurimist katsetingimustes vaadata, kuidas auditoorium neid tekste on juba tõlgendanud. Ta peab silmas näiteks ajalehtede virtuaalväljaannetega sageli kaasnevaid kommentaariume.

Wood ja Kroger (2000) soovivad eksperimenti kasutada vaid siis, kui selleks on tõepoolest mõõdapääsmatu vajadus. Õigustatud eksperimendi näiteks toovad nad fookusgruppidega läbi viidud eksperimendi – Bavelas, Chovil, Lawrie & Wade 1992. Selle eksperimendi käigus paluti osalejail jutustada üksteisele enesega juhtunud õnnetustest. (Wood & Kroger 2000: 74)

Samuti rõhutavad Wood ja Kroger, et diskursuse analüüsi sisaldava eksperimendi puhul ei võimalda küsimustik meetodina teha oletusi ega järeldusi retseptsiooni kohta, kuna meetod iseenesest pärsib diskursuse loomist. Samas võib küsimustiku kasutamine sealt saadud vastuseid arvesse võttes anda hea aluse intervjuule. (Wood & Kroger 2000: 75)

Samuti tekib küsimus, kas ja kuidas mõjutab katseisikute vastuseid teadmine, et neid vastuseid lindistatakse (N: diktofon, videokaamera). Mõned uurijad on arvamisel, et katseisikud võivad lindistamise unustada, kui nad osalevad samal ajal aktiivselt mingis tegevuses või kui lindistamine toimub võrdlemisi pika ajavahemiku vältel. (Wood & Kroger 2000: 59)

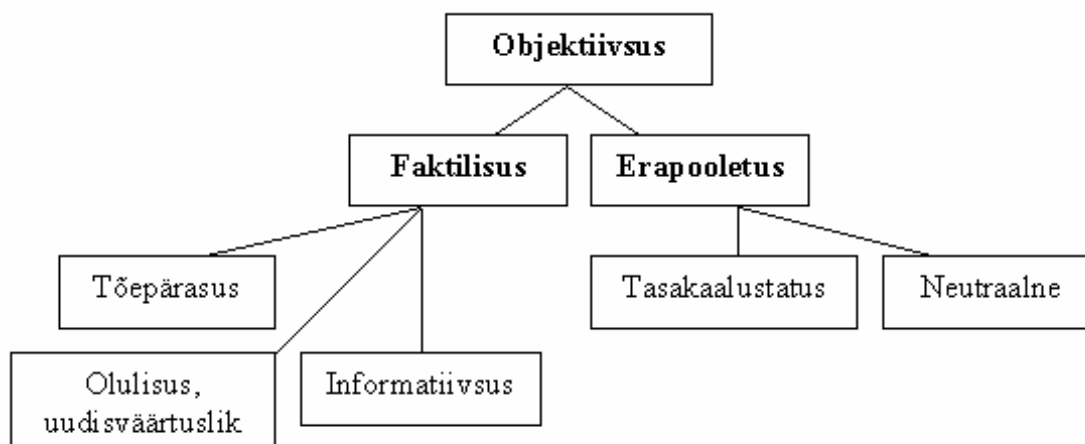
1.2. Objektiivsus

Käesoleva töö raames läbi viidud retseptsioonikatsete puhul tegelesin muuhulgas küsimusega, kas süüdistava artiklit redigeerimisel objektiivsuse kriteeriumidest (Pullerits et al. 2001, Hennoste 2001) lähtudes ilmneb retseptsioonis mingeid erinevusi. Järgnev alateema keskendub ajakirjandusliku objektiivsuse mõistega seotud temaatikale. Kuna valdkond iseenesest on väga lai, keskendusin objektiivsuse olulisusele süüdistust sisaldava teksti kontekstis.

1.2.1. Objektiivsuse mõiste sisu

Meedias esitatavate teadete ülesehitus ja olemus seondub paljuski meediaeetika ning ajakirjanike professionaalsuse valdkonnaga. Ajakirjanduseetika hulka kuulub erinevate riikide eetikakoodeksites nn objektiivsuse nõue. Selle kohaselt saab ajakirjanik teksti subjektiivsuse ennetamiseks kasutada teatud võtteid.

McQuail nimetab objektiivse loo tunnuseks faktirohkust. Teisisõnu – selline lugu esitab nii palju detailset ja kontrollitud informatsiooni kui võimalik. McQuail (McQuail 1992: 196) viitab Westerståhli mudelile, kui võimalikule raamistikule objektiivsuse uurimise osas:

Westerståhli mudel rõhutab nn objektiivsuse kontseptsiooni keerukust. Arvestades käesoleva töö temaatikat ning järgnevaid analüüse kerkib joonisel märgitud kriteeriumidest esile olulisuse nõue, mida saab tõlkida ka kui „asjassepuutuvust“ (*relevance*). Süüdistust sisaldava teksti puhul võib iga kontekstist välja rebitud detail konstrueerida inimese ümber süüdlase maine.

Taolise tõepärasuse saavutamine on väga keeruline. Näiteks ütleb Priit Pullerits raamatus „Ajakirjanduse põhižanrid“ uudisele pühendatud osas, et objektiivsuse mõiste on piiritletav seitsme kriteeriumiga, millest toon siinkohal süütuse presumptsiooni temaatikaga haakuvad:

1. erapooletus – ajakirjanik peab esitama fakte, ükskõik kelle kasuks või kahjuks nad räägivad;
2. tasakaalustatud – kõik sündmusega seotud osapooled peavad olema uudises esitatud;
3. kõigi tähtsate faktide esitamine – asjassepuutumatute faktide lisamisega saab lugu kallutada;
4. emotsioonide välistamine – uudisajakirjaniku keel peab olema ratsionaalne ja asjalik, vaba hinnangutest ja hoiakutest. (Pullerits 1997: 17-19)

1.2.2. Objektiivse meedia võimalikkus ja õigusmõistmisprotsess

Cohen-Almagori (2001) väitel on objektiivsusel oluline osa meediaeetikas ja tasakaalustatud informatsiooni edastamisel, objektiivsust käsitletakse kui väärtust. Samas leiab ta, et soov saavutada objektiivne informatsiooni edastamine, mis ei oleks kallutatud on pigem soovunelm. Ajakirjanikud on paratamatult mingilgi määral subjektiivsed. Neil võivad olla oma arvamused, tunded ja hoiakud seoses käsitletava temaatikaga. Nad tegutsevad sundolukorras, olgu see siis toimetaja surve, lähenev tähtaeg, kirjastaja prioriteedid või piiratud juurdepääs informatsioonile ja allikatele.

Ka Pulleritsu arvates tuleb ajakirjanikul objektiivsuse nõudest hoolimata sageli langetada pealtnäha subjektiivseid otsuseid. Näiteks: millisesse järjestusse alateemad paigutada? Keda võimalikest kõrvalallikatest intervjuuerida ja keda mitte? Milliseid allika tsitaate kasutada ja milliseid mitte? Missuguses mahus? (Pullerits 1997: 19)

Mitmel juhul ei pruugi meedia teadlikult olla objektiivne, näiteks kui soovitakse tähelepanu juhtida konkreetsele probleemile, personile, poliitilisele platvormile, inimlikkusele jne. Samuti võib meedia olla subjektiivne mitteteadlikult. Valides enesele teadvustamata debatis poole, kasutades teatud sõnavara või eelistades teatud allikaid. (Cohen-Almagor 2001)

Õigusmõistmisprotsessi puhul on tegemist etapilise sündmusteahelaga. Protsess iseenesest võib kujuneda ajalises lõikes pikaks. Ajakirjanduse huvi sündmuse eri osade kajastamise vastu pole võrdne. Nii kipub ajakirjanik tuleviku sündmuse oletuslikuna konstrueerima. Halliki Harro (2003) järeldas läbiviidud diskursuseanalüüsi põhjal, et keeleliselt ei pruugi nimetatud oletuslikkus olla märgatav. "Samalaadne segadus tekib sündmusteahela konstrueerimisel diskursuseks läbi paljude uudiste. Seejuures lisandub veel üks deformeeriv faktor: sündmuse eri etappide kajastuse sagedus on erinev ja mõned sündmused jäävad uudistes üldse kajastamata." (Harro 2003: 369-370).

Ilona Leib (2003) jagab oma bakalaureusetöös „Politsei altkäemaksujuhtumite konstrueerimine eesti trükimeedias 2000-2003“ kuriteo ja selle õigusliku protsessi kulgemise Eesti õigusmõistmisprotsessis 17 etapiks. Leib (2003) lähtub skeemi koostamise puhul informatsiooni liikumisest ühe valdaja käest teisele või informatsiooni kogumi formeerimisest. Kriminaalmenetluse käik algab Leiva jaotuse kohaselt kuriteost (tegu või

tegevusetus) ning lõppeb võimalusega taotleda Riigikohtu loakogu nõusolekut edasi kaebamiseks kolmandasse astmesse. Infolivil on õigusmõistmisprotsessi vaatepunktist vaadelduna teine väärtus kui meedial uudisväärtuslikkuse seisukohast vaadelduna, mistõttu meediakajastus sageli protsessi lõpuni ei jälgi.

1.3. Süütuse presumptsioon

1.3.1. Süütuse presumptsiooni mõiste

Kui ajakirjanduses tehakse otseseid või kaudseid viiteid inimese süüle enne vastavasisulise kohtuotsuse langetamist, rikutakse selle inimese põhiseaduslikku õigust. Süütuse presumptsiooni rikkumisel tekib näiteks olukord, kus kuriteos kahtlustatav või süüdistatav isik on sunnitud enne kohtuprotsessi lõpplahendust avalikult oma süütust tõendama. Kusjuures, kohtuprotsessini juhtum alati ei jõuagi. Nimetatud isikult küsitakse kommentaari õigusprotsessi käigu suhtes, temalt päritakse aru võimaliku seotuse kohta toimepandud seaduserikkumisega. Kommentaarist keeldumise korral nimetab ajakirjandus seda asjaolu ning esitab omapoolse tõlgenduse.

Eesti Vabariigi Põhiseaduse paragrahv 22 sätestab, et kedagi ei tohi käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõiste kohtuotsus. Samuti ei ole keegi kriminalmenetluses kohustatud oma süütust tõendama. Sama sätestab kriminaalmenetluse seadustiku paragrahv 7.

Põhiseaduse paragrahv 17 kohaselt ei tohi kellegi au ega head nime teotada. Karistusseadustiku paragrahv 32 sõnastab omakorda süüpeetuse, mille kohaselt saab isikut õigusevastase teo eest karistada üksnes siis, kui ta on selle toimepanemises süüdi.

Meedias avaldatava õigusprotsessi puudutava info puhul peaks toimima eneseregulatsioon. Sellesisulised märkused on olemas eesti ajakirjanduseetika koodeksis:

4.1. Uudised, arvamused ja oletused olgu selgelt eristatavad. Uudismaterjal põhinegu tõestataval ja tõenditega tagatud faktilisel informatsioonil.

4.4. Ajakirjandus ei või inimest käsitleda kurjategijana enne sellekohast kohtuotsust.

Ajakirjaniku vajadust läheneda õigusemõistmisprotsessi käsitlevatele teemadele erilise tähelepanuga rõhutavad ka teiste riikide ajakirjanduseetika koodeksid, samuti ajakirjanikele

suunatud õpikud. Näiteks Nick Braithwaite kirjutab oma õpikus „A Practical Guide For Journalists“, et ajakirjanik peaks loos mainima, kas süüdistav eitab süüdistusi või mitte. Samuti soovitab ta pigem kasutada sõnastust „arreteeriti seoses mõrvajuhtumiga“ kui et „kahtlustatuna mõrvas“. (Braithwaite 1995)

Süütuse presumptsiooni rikkumine ajakirjanduse poolt võib otseselt mõjutada ka kriminaalprotsessi tulemust. Edmund B. Lambeth (1986) nimetab meedia, eetika ja seadusandluse vahekorras kõige läbivamaks probleemi, kuidas kajastada eriti kõrge uudisväärtusega kohtuprotsesse ilma meediapiiranguteta samal ajal jälgides põhiseadusest tulenevat garantiid õiglasele kohtumõistmisele.

Probleemi tõstatamist õigustab ka Tartu Ülikooli õigusteaduskonna dotsent Jaan Ginteri poolt kohtunike seas 2002. aastal läbi viidud sotsioloogilise uuring. Selle tulemustest nähtub, et 40% kohtunikke tunnetab end olevat välistest asjaoludest niivõrd mõjutatavad, et tunnistab võimalikku avaliku arvamuse reaktsiooni mõnede otsuste tegemisel arvesse võtvat. (Leib 2003)

1.3.2. Uudisväärtuse küsimus

Nii tehtud seminaritöös (Auväärt et al. 2003) kui käesolevas bakalaureusetöös on vaatluse all süüdistava tekstiga uudislood, kuna uudislood on ajakirjanduslikest žanridest suure loetavusega. Oktoobris 2003 ainekursuse Tartu Ülikooli ajakirjaduse ja kommunikatsiooni osakonna tudengite poolt läbi viidud küsitluse „Ajakirjanduse nime tähtsus Eesti trükimeedias“ tulemusi analüüsides selgus, et leherubriikidest loetavaimad olid sise- ja välisuudised. Valimi suuruseks oli 50 inimest. (Auväärt et al. 2003)

Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonna tudengi Beata Perensi bakalaureusetöö pealkirjaga „Psüühilises kriisis isiku usaldusväärsus ja ajakirjandusliku allikana“ käsitles muuhulgas 40 inimesest koosneva grupiga läbi viidud retseptsioonianalüüsi. Ka Perensi bakalaureusetöö raames läbiviidud lugejauuringu tulemustest selgub, et õnnetus- ja kuriteojuhtumite temaatika on hästi loetav/vaadatav ning sageli kõneaineks kujunev. (Perens 2003)

Uudise puhul on tegemist žanriga, milles kajastatakse meedia poolt eeskätt mingi sündmuse uudisväärtustatud aspekti.

Harro sõnul tingib sellise tegutsemise uudise informatsiooni mahu piiratus. “Nii toimub esimene deformatsioon. Järgmine suurem sündmuse diskursuse deformatsioon toimub sündmus(t)e ajalise kronoloogia lõhkumise käigus. Nimelt alustatakse uudist tavaliselt enim uudisväärtustatud sündmuse jutustamisest. Alles seejärel räägitakse lühidalt sellele sündmusele eelnenud või sellele järgnevatest sündmustest.” (Harro 2003: 367)

Harro püstitas uurimisküsimuse: kui ajakirjandus konstrueerib uudiste kaudu pikemaajalist, paljudest üksikjuhtumitest koosnevat protsessi, siis millise etapi sündmustele antakse suurem uudisväärtus?

Diskursuse analüüsile tuginedes toob Harro välja põhjused, millega seletada kuritegusid puudutavate uudiste konstrueerimise uurimise-kahtustamise faasis:

- Uudistediskursus eesti ajakirjanduses on sageli allika-, mitte sündmusekeskne. Uudised kurjategijate kohta on olnud kõrge uudisväärtusega juba sajandeid.
- Politsei edastatud teabele omistatakse privilegeeritud uudisväärtus toimetuses rutiinselt juba sellega, et osa ajalehe pinnast või tele- ja raadioprogrammide mahust on reserveeritud rubriikidele ja formaatidele, mida ei saakski ilma politsei osaluseta täita.
- Sündmus, mis areneb ajas aeglaselt (kohtuistungid võivad kesta aastaid) ja kus informatsioon on keerukas, sobitub uudise diskursusesse halvasti: nn ajaloolise tausta osa (kus auditooriumile meenutatakse üha uuesti eelnevaid sündmusi) muutub uudistes pikaks ja raskesti kokkusurutavaks. Samas tekib teatud faktide kordamine. Kogu protsessi aspektist vaadatuna võivad need faktid aga olla eksitavad, ebaolulised või koguni valed. (Harro 2003: 369)

Õigusmõistimisprotsessiga seonduvate teemade käsitlemisel riskib ajakirjanik süütuse presumptsiooni rikkumisega. Kieran (1998) sõnul on ajakirjanike vastutus selgelt välja tuua loo juures kasutatud allikad, koguda loos esitatud info toetamiseks tõestusmaterjali, näidata materjali asjakohasust, tuua välja teemaspepuutuv taustamaterjal ning võtmeisikute võimalikud motiivid. Kieran (1998: 31) märgib: “Siis tekib avalikkusel kindel alus ise

otsustamaks, kas uudis on objektiivne, nt lugu tugineb vaid erapooletule faktide analüüsile ning loosse puutuvate sündmuste kirjeldus on asjakohane.”

1.3.3. Kriminaalreporteri profession

Õigustmõistmisprotsessiga seonduvate juhtumite kajastamisel on Pusateri (1992) sõnul ajakirjanikel tihtilugu raske aru saada, kas nad on kuritegu kajastanud liiga detailselt või on tähelepanu olnud hoopis põhjendamatult madal. Liigvähese tähelepanu tõttu võib inimestes tekkida võltsturvavõtte. Ent pöörates mingile juhtumile ülemäära kõrget tähelepanu, võib meedia inimesi õigustamatult hirmutada, luua stereotüüpe ning tekitada sotsiaalseid pingeid seal, kus neid tegelikult ei eksisteeri.

Ajakirjanikud peaksid eriti delikaatselt ümber käima konfidentsiaalse informatsiooniga, mis sisaldab näiteks teavet isiku eelnevatest vahistamistest, süüdistustest ja kohtuotsustest. Pusateri lisab, et selline informatsioon võib mõjutada õiglast kohtupidamist, sest ka kohtunikud ja prokurörid elavad meedia mõjuväljas. Samuti ei soovi politseijuhid, et mõni kohtunik või prokurör süüdistaks neid kuriteo menetlemise reeglite rikkumises.

Krimireporteri ülesanne on jälgida politsei tegevuse täpsust ja korrektsust, külastada kuriteopaika, rääkida ohvrite, tunnistajate ja politseinikega, ning seejärel kirjutada kergestiloetav ja täpne artikkel sellest, mis juhtus ja miks juhtus.

Krimireporter peab tundma politseitööd võimalikult täpselt. Eriti hoiatab Pusateri seaduslase terminoloogia väärkasutamise eest. Krimireporter peab tema arvates alati meeles pidama, et on väga suur tähenduste erinevus „vahistamise“ ja „süüdistamise“ vahel. Ta ei soovita näiteks uudisloole lisada vahistatu nime ja aadressi enne kui ametlik süüdistus on esitatud.

„Kui üks uudislugu seob kellegi ennatlikult mõne kurteoga siis selle hilisem heastamine on võimatu, tekitatud on korvamatut kahju. Isegi pisikuriteod nagu näiteks poest varastamine võivad põhjustada tõsist kahju kirjutises nimetatud inimesele endale kui ka tema perekonnale.“ (Pusateri 1992 : 186)

1.4. Süüdistava teksti retseptsioon

Kieran (1998) nimetab neli standardit, millede järgi inimene hindab uudise väärtust. Nendeks kriteeriumiteks on faktide vastavus tegelikkusele, ratsionaalsusele tugineva seostatuse kognitiivsed eelised, tõenäosus ja selgitav väärtus. Käesolev bakalaureusetöö keskendub lehelugeja kriitilisusele uudistekstis esitatud info kohta. Seega tegeleks nimetatud töö Kiernani poolt nimetatud standardiga “faktide vastavus tegelikkusele”, täpsemalt öeldes – uurib, kuivõrd oskab lugeja hinnata ajaleheartiklis esitatud info vastavust tegelikkusele.

Meediateksti retseptsioonianalüüsis on olulisel kohal, kas lugejad suudavad eristada ajakirjaniku ja allika teksti. Televisiooni jälgimise põhjal retseptsiooni uurinud Birgitta Höijer arvab, et uudise olemus on lugeja jaoks väga suures osas reaaleluga seotud. Ta väidab koguni, et ükski televaataja ei kahtle selles, et uudis peegeldab tegelikkust. Seda isegi juhul, kui vaataja on kriitiline ja hindab uudisteksti kallutatuks. (Höijer 1996: 16)

Oma bakalaureusetöös retseptsiooniga tegelenud Beata Perens toob sisse eksperthinnangute tõe pähe võtmise. “Näib ka, et kuigi inimesed väidavad end uskuvat eksperte, siis nad ei taju, et konkreetsete uudis-sündmuste vastuvõtul nad tegelikult usuvad ajakirjaniku ja edasijutustamisel lähtuvad sellest, et asi oli nii, nagu ajakirjanik seda esitas”. (Perens 2003:51)

Perens jõuab järeldusele, et tihtilugu eeldatakse lugejalt mõistmist, millistes suhetes on allikad ja info. “Kas lugeja aga saab, on iseküsimus, sest tõenäoliselt ei oota keegi meediatarbijalt teadmisi, mis võimaldaks tal suhtuda reservatsiooniga traumaatilise kogemuse läbielanud allika poolt antavasse informatsiooni”. (Perens 2003:52)

2. Metoodika

Käesoleva töö üks eesmärk on püüd välja selgitada, millise metoodika abil on lugejate retseptsiooni uurimine võimalikult tulemuslik. Tulemuslikkuse all pean silmas arusaama kujundamist näiteks selle kohta:

- millist informatsiooni lugeja tekstist meelde jätab,
- kas ja milliseid järeldusi ta selle informatsiooni põhjal teeb,
- kas tekstis sisalduv süüdistav hoiak võetakse lugeja poolt omaks,
- kas arutelu kaaslastega võib mõjutada esialgseid hinnanguid tekstile/tekstis esinenud tegelastele.

Retseptsioonianalüüsi osas kasutasin triangulatsiooni, s.t erinevaid meetodeid sama küsimuse uurimiseks, eesmärgiga suurendada tulemuste usaldusväärsust. Metoodiliste võimaluste uurimiseks viisin retseptsioonikatse läbi kolmes erinevas variandis.

1. Seminaritöö katse (edaspidi *Retseptsioonikatse esimene variant* – L.A) sisaldas meetodina ümberjutustust, semantilist diferentsiaali, küsimustikku, rühmaintervjuud. Samuti pidid katses osalejad alla joonima uudisloos need fraasid, mis tundusid üleliigsed või mille kohta ta oleks tahtnud rohkem infot.
2. Bakalaureusetöö raames läbi viidud rühmakatsed redigeeritud vs redigeerimata uudislugu põhjal tegutsevate gruppidega (edaspidi *Retseptsioonikatse teine variant* – L.A). Metoodika osas valisin kombinatsiooni küsimustikust, mis sisaldas semantilist diferentsiaali ning paari lahtist küsimust. Küsimustikule lisaks kasutasin uurimismeetodina rühmavestlust.
3. Bakalaureusetöö raames läbi viidud süvaintervjuud redigeeritud vs redigeerimata uudislugu lugenud katseisikutega (edaspidi *Retseptsioonikatse kolmas variant* – L.A). Metoodika osas kasutasin kombinatsiooni küsimustikust, mis sisaldas semantilist diferentsiaali ning paari lahtist küsimust. Küsimustiku täitmisele järgnes süvaintervjuu.

Kuna retseptsioonikatsed tuginevad konkreetsele kaasusele, tegin eelnevalt valitud kaasuste analüüsi, milleks kasutasin diskursuse analüüsi meetodit. Tekstianalüüsi ühikutena järgisin Belli poolt (1998) välja pakutud skeemi. Eraldi vaatlesin loo faktide esitust, kasutatud allikaid, sõnavara ning uudisväärtustatud elementi (eeskätt loo pealkiri ja juhtlause).

2.1. Kaasuste analüüsi metoodika

Katseteks kasutasin kahte lugu. Retseptsioonikatse esimese variandi puhul SLÕhtulehe (SLÕL) lugu „Kõiges on süüdi viin“, mis ilmus 29. oktoobril 2003. Retseptsioonikatse teise ja kolmanda variandi puhul kasutasin SLÕL lugu „Imik sai kodus raskeid vigastusi“, mis pärit lehenumbri 16. juuli 2004.

Vaadeldavad lugude leidmisel oli abiks lehe internetiversiooni (www.sloleht.ee) otsingumootor. Seminaritöö jaoks kaasuseid otsides sisestasime otsingumootoris fraasi “politsei kahtlustab” või “kapo kahtlustab” ning valisime seejärel toodud loetelust välja loo, mille kallutamatus osas tekkisid suurimad kahtlused. N: juriidilist terminoloogiat oli pealkirjas või tekstis väärtalt kasutatud, inimest süüdistatud alusetult, lugu polnud allikatele antud sõna osas tasakaalus. Bakalaureusetöö tarbeks otsitud teise kaasuse leidsin otsingumootor abil märksõnaga „lastekaitsetöötaja“. Eesmärk oli leida seminaritöö kaasusega võrreldava sisuga lugu.

Kaasuste analüüsil kasutasin kriitilist diskursuse analüüsi. See võimaldab jälgida, missuguste diskursiivsete võtetega süüdistust sisaldav tekst luuakse. McQuaili sõnul on kriitilise diskursuse analüüsi eeliseks kontentanalüüsi ees mehhaanilise ja kontekstivaba tõlgenduse vältimine. (McQuail 1992: 170)

Uudise ajastruktuuri kirjeldamisel võtsin aluseks Allan Belli (1998) poolt välja pakutud analüüsiskeemi. Bell demonstreerib, kuidas ühte uudisesse, mille peamiseks omaduseks peetakse üldiselt päevakajalisust, on kokku surutud mitu eri ajal toimuvat sündmust. Ta kasutab oma analüüsis pluss-miinus skaalat, kus see hetk, millest uudis algab, on ajalises mõttes nn 0-punkt. Tuleviku sündmused on märgitud pluss- ning mineviku sündmused miinusmärgiga. (Harro 2003: 367)

Eraldi punktidenä vaatlesin loo juures:

- Faktipõhisust – millised faktid on loos esitatud? Kas faktid ja allikate tsitaadid on eristatavad? Kui palju leidub loos asjasse mittepuutuvat infot?
- Kasutatud allikaid – kes saavad sõna? Milline on allikate staatus? Keda parafraseeritakse?

- Lingvistiline analüüs – milliseid hinnangulisi sõnu tekstis leidub? Kas tekstiga antakse vihjeid, mis viitavad seaduserikkumisega seondatava isiku süüle?
- Uudisväärtustatud elementi - kas fookuses on õigusmõistmisprotseduur või seaduserikkumisega seostatav inimene?

Samu punkte järgisin kaasuste analüüsimisel nii seminari- kui bakalaureusetöös.

Seminaritöös (Auväart, L. & Mäesalu, G. „Süüdistava teksti vastuvõtt lugejate poolt“, TÜ 2005) analüüsisime kallutatud lugusid (N: juriidilist terminoloogiat oli pealkirjas või tekstis väärtalt kasutatud, inimest süüdistatud alusetult, lugu polnud allikatele antud sõna osas tasakaalus).

Analüüsitud lugudeks olid:

1. Taim, K. (2003). *Kõiges on süüdi viin. SLÕhtuleht*. 29.10.2003.
2. Eesti Päevaleht Online. (2003). *Kapo kahtlustab kaht PRIA ametnikku. Eesti Päevaleht*. 27.10.2003.
3. Filippov, J. & S. Vedler. (2004). *Politsei kahtlustab kõrget ametnikku pedofiilias. Eesti Ekspress*. 20.05.2004.
4. Tähismaa, I. (2004). *Prokuratuur algatas Flora juhtide suhtes kaks kriminaalmenetlust. Äripäev*. 08.09.2004.

Nelja kaasuse põhjal järeldasime, et süüdistust sisaldava teksti tekkimise põhjustasid:

1. uudises esitatud sündmuste järjekorra segipaiskamine – uudisväärtuse kriteeriumiks on loo värskus, aktuaalsus. Õigusmõistmisprotseduuri seisukohast vaadatuna tähendab see seda, et ajakirjanik kirjeldab lisaks juhtumiga seonduvatele faktidele ka tulevikus toimuma hakkavaid sündmuseid.
2. oletusliku info esitamine – N: ajakirjanik annab toimunule oma hinnangu.
3. fookuse nihkumine sündmuselt isikule – ajakirjanik keskendub loos mitte võimalikule seaduserikkumisele vaid sellega võibolla seotud oleva(te)le inimes(t)ele. Selline juhtum võib aset leida isegi enne vastava isiku kahtlustavaks kuulutamist.

2.2. Retseptsioonikatse erinevate variantide puhul kasutatud metoodika

2.2.1. Semantilise diferentsiaali meetod

Semantilise diferentsiaali meetodi töötas Charles Osgood välja aastal 1957. Semantilise diferentsiaali abil on võimalik skaalaliselt mõõta inimeste hoiakuid/suhtumisi, samas võimaldab meetod saada aimu erinevate sõnade konnotatiivsetest tähendustest. Meetodi eesmärk oli tuua välja sõnade psühholoogiline kaugus üksteisest. Tavaliselt on tegu 5- või 7-järgulise skaalaga, milles vastandatakse kaks antonüümi. Katses osaleja ülesandeks on valida kahest vastandtäheendusega sõnast sobivaim ja määrata selle intensiivsus. (The Center for Interactive Advertising 2004)

Retseptsioonianalüüsi jaoks koostasime retseptsioonikatse esimese variandi tarbeks semantilise diferentsiaali meetodil kaks tabelit: loo hindamiseks üldiselt ning loos esinevate tegelaste hindamiseks. Täiendatud ja kohandatud kujul kasutasin semantilise diferentsiaali meetodit ka retseptsioonikatse teise ja kolmanda variandi puhul.

Küsimustik sisaldas kahte semantilist diferentsiaali. Esimese abil andsid katseisikud tagasisidet tekkinud muljete/hinnangute kohta loetud artikli osas. See vastandas sõnad, mis hiljem annaks analüüsijale informatsiooni:

- kas valitud kaasus oli näiteks lugeja arvates eetiline,
- kas tekst oli üheselt mõistetav, faktidel põhinev,
- kas taoliseid lugusid peaks ajakirjanduses avaldama või mitte jne.

Teine semantiline diferentsiaal tõi eraldi välja ajaleheartiklis mainitud peamised allikad. Katses osaleja ülesandeks oli hinnata erinevate allikate usaldusväärsust ja adekvaatsust, samuti loo kirjutanud ajakirjanikku. Tegu polnud ajakirjaniku kui isikuna hindamisega, hindamise protsessi eesmärk oli käsitleda ajakirjanikku kui konkreetse teksti autorit.

Kuna retseptsioonikatse esimese variandi puhul kasutatud kaasus erines teise ja kolmanda variandi puhul kasutatud kaasusest, pidin koostama erinevad semantilised diferentsiaalid. Erinevused tulid sisse lugudes esinenud tegelaste erinevuse tõttu. Loole üldiseid hinnanguid küsinud semantilise diferentsiaali puhul lisasin retseptsioonikatse teise ja kolmanda variandi materjale ette valmistades loetellu omadussõnapaari „tasakaalus - tasakaalust väljas“.

Muudatus tugines kogemustele juba läbi viidud retseptsioonikatsest, - SLÕL “Kõiges on süüdi viin” - kus kõne all oleva lapse vanemate puudumine allikana tõstatas vestlusringides küsimuse loo tasakaalustatusest. Ka bakalaureusetöö jaoks valitud kaasus ei sisalda analoogselt haiglasse sattunud lapse vanematelt pärinevaid tsitaate.

2.2.2. Erinevad intervjuu vormid

Kirjalik ümberjutustus ehk kirjalik lahtine küsimus

Kirjalikku ümberjutustust kasutasin meetodina retseptsioonikatse esimese variandi puhul. Meetodi kasutamise põhjenduseks oli võimalus jälgida, mil viisil meediatekst lugeja tõlgendusprotsessis muutub. Katses osaleja kirjutas pärast uurijate poolt kätte antud ajaleheloo lugemist sellest lühikokkuvõtte, kus tõi välja ära tema arvates loos olnud oluliseima info.

Fookusgrupi intervjuu

Fookusgrupi intervjuusid hakati meedia mõju uurimiseks laiaulatuslikult kasutama 1980ndatel. Eriti tähtsaks osutus auditooriumi tekstitõlgendamise põhjendamine – kuidas inimesed mõistavad meedias avaldatut ja kuidas nad seda mõistmist rakendavad (Hansen 1998: 259).

Otsustasime seminaritöös fookusgrupi intervjuu (alljärgnevas tekstis sünonüümne “vestlusringiga”) kasuks, kuna selle eeliseks süvaintervjuu ees on osalejate reageerimine üksteise kommentaaridele.

Hornig Priest (1996: 109) ütleb, et süvaintervjuu puhul tunneb intervjuueeritav end alati surve all vastata seda, mida arvab uurijat temalt ootavat ning see tekitab ebalooslikku olukorra. Krueger (1988) märgib fookusgrupi kasutamise varjupoolena võimaluse, et fookusgrupis osalejad muudavad vestluse käigus oma vaateid, et need kohanduksid rühmaliikmete omadega.

Vähendamaks võimalust, et vestlusringis osalejad hakkavad formuleerima n-ö uurija poolt oodatud normatiivseid vastuseid, panin erilist rõhku esitatavate küsimuste sõnastusele. Võrreldavate tulemuste saamiseks oli oluline jälgida, et uurijatepoolsed küsimused nelja grupi

juures oleksid vähemalt osaliselt identsed. Küsimuste hulk ja temaatika olenesid paljuski ka vestluse käigust.

Süvaintervjuu

Süvaintervjuu puhul on tegemist laiendatud vestlusega. Erinevalt argivestlusest eeldab see meetod kõne fokusseerimist eesmärgiga saada teadmisi intervjuueeritava arvamusest teatud küsimuses, tema uskumustest, hoiakutest. Süvaintervjuu erineb mõnevõrra fookusgrupi intervjuust. Viimane peegeldab grupi arvamusi ja hoiakuid, aga mitte varjatud uskumusi.

Süvaintervjuu miinusteks on intervjuueeritava isiku häbelikkus, mis ei võimalda sundimatut vestlust üleval hoida. Teisalt leidub katseisikuid, kes ei suuda keskenduda süvaintervjuu teemale. Suure hulga süvaintervjuude puhul võib tekitada probleeme kogutava info mahukus – teksti transkribeerimine diktofonilindilt arvutisse on aeganõudev.

Meetodi plussideks võrrelduna näiteks küsimustikuga on võimalus küsida n.ö *follow-up* küsimusi, et saada intervjuueeritavalt detailiseid vastuseid. Uurija saab vajadusel oma küsimustega nii teemat laiendada kui seda kitsamaks võtta. (Berger 1998: 55-58)

2.3. Fookusgrupi kombineerimine

Retseptsioonikatse esimese variandi puhul viisin ühes Gerrit Mäesaluga katse läbi nelja grupiga – kokku 21 tudengiga. Valimi moodustasid üliõpilased. Välistasime valimist ajakirjandus- ja kommunikatsiooniosakonna tudengid, kuna nende hinnangud meediatekstile võinuks teiste valdkondade tudengite omadest kriitilisemad olla erialaste õpingute tõttu. Nii mehi kui naisi esines gruppides ligikaudu võrdselt (naisi mõnevõrra rohkem). Erialadest olid esindatud näiteks eesti filoloogia, psühholoogia, majandus, politoloogia jt.

Otsustasime keskenduda üliõpilastele kahel põhjusel:

1. Tegemist on “loomuliku” grupiga, mis eksisteerib ka väljaspool meie uuringut, seepärast oli eelduste kohaselt tudengite omavaheline kontaktileidmine lihtne. (Hansen 1998)
2. Nende arvukas organiseerimine katsesse oli kõige hõlpsam.

Ka bakalaureusetöös jätkan tudengitega, kuigi nad ei esinda eesti lugejaskonna tervikut. Valiku põhjuseks on soov katsetada erinevaid uurimismeetodite kombinatsioone ühe sotsiaalse grupi peal. Tudengite kasutamine kõigis kolmes katsevariandis võimaldab teha adekvaatsemaid järeldusi metoodika tulemuslikkuse osas.

2.4. Retseptsioonikatse kolme variandi kirjeldus

2.4.1. Retseptsioonikatse esimese variandi kirjeldus

Grupp kohtus uurija kodus. Uurija jagas igaühele kätte paberilehe väljavalitud looga (SLÕL “Kõiges on süüdi viin”. 29.10.2003). Katses osalejad lugesid teksti läbi. Selleks kulus olenevalt inimesest 5 kuni 10 minutit. Teksti lugemise tagamaid katses osalejatele detailselt ei tutvustatud.

Kui fookusgrupis osalenu lugemise lõpetas, korjas uurija temalt looga paberid tagasi ning andis vastu pliiatsi, tühja A4 lehe ja küsitluslehe. Fookusgrupis osalejatel paluti panna lühidalt kirja see, mis loost meelde jäi (selleks kulus omakorda ca 10 minutit). Küsitluslehe täitmine aitas grupiliikmetel koondada mõtteid vestlusingis fookusesse sattuvale temale. Küsitluslehe täitmise järel juhatas uurija paari lausega sisse fookusgrupi vestlusringi. Fookusgrupi vestluse salvestamiseks kasutasime diktofoni.

Näiteid küsimustest:

Mis jäi segaseks?

Milliseid lisaküsimusi tahaksid esitada loo tegelastele?

Mis edasi sai?

Mis mulje imiku surmast jäi? Kas see oli süütegu?

Kas ajakirjandus peaks selliseid lugusid kajastama?

Semantilise diferentsiaali puhul palusime katses osalejail märkida lehel ära n-ö kindlad vastused. Ehk siis need juhud, kus märgitud oli esimese diferentsiaali puhul vastusevõimalus „3“ ja teise diferentsiaali puhul „täiesti“. Neid hinnanguid palusime grupi ees ka põhjendada.

Viimase etapina joonisisid katses osalejad uudisloos alla neid häirima jäänud fraasid. Hiljem võrdlesime neid ümberjutustuses kasutatud fraasidega. Eesmärk oli tuvastada tekstisse suhtumise erinevus enne ja pärast grupivestlust.

Kirjeldataud katse viisin Gerrit Mäesaluga läbi seminaritöö raames.

2.4.2. Retseptsioonikatse teise variandi kirjeldus

Eelnevalt kokkulepitud paigas kogunes lisaks uurijale grupp katseisikuid. Selle variandi puhul tehti kaks katset – ühel juhul said grupi liikmed kätte redigeerimata loo (SLÕL „Imik sai kodus raskeid vigastusi“. 16.07.2004), teisel juhul sama loo baasil uurija poolt kirjutatud redigeeritud loo. Redigeeritud loo eesmärk oli esitada vaid kindlatele faktidele tuginev tekst. Eesmärk oli võrrelda retseptsiooni redigeeritud ja redigeerimata loo puhul. Redigeerimata looga tegelenud grupis oli neli, redigeeritud looga tegelenud grupis viis katseisikut.

Lugemise järel täitsid katses osalenud isikud küsimustiku semantilise diferentsiaaliga. Samuti paluti neil pakkuda, millises ajalehes lugu võiks ilmuda.

Küsitluslehe täitmise järel juhatas uurija paari lausega sisse fookusgrupi vestlusringi. Esitatud küsimused kattuvad retseptsioonikatse kolmandas variandis kasutatud süvaintervjuu küsimustega.

Semantilise diferentsiaali puhul palus uurija katses osalejail grupi ees põhjendada “kindlaid vastuseid”; samuti öelda, millisesse väljaandesse ja miks ta loetud loo paigutaks. Katse lõpuks pidi grupp jõudma ühtsele järeldusele, millisesse väljaandesse loetud lugu paigutada.

2.4.3. Retseptsioonikatse kolmanda variandi kirjeldus

Erinevalt esimesest ja teisest variandist leppis uurija katseisikuga kokku individuaalse kohtumise. Eesmärk oli läbi viia 10 süvaintervjuud.

Viis katseisikut lugesid redigeerimata lugu (SLÕL „Imik sai kodus raskeid vigastusi“. 16.07.2004), viis aga sama loo baasil uurija poolt kirjutatud redigeeritud lugu. Redigeeritud tekst ja küsimustik olid teise ja kolmanda variandi puhul samad. Eesmärk oli võrrelda retseptsiooni redigeeritud ja redigeerimata loo puhul.

Lugemise järel täitis katses osalenud isik küsimustiku semantilise diferentsiaaliga. Samuti paluti neil pakkuda, millises ajalehes lugu võiks ilmuda.

Järgnes süvaintervjuu, milles katseisikult küsiti küsimusi näiteks loo allikate, faktilisuse, uudisväärtuse jms kohta.

Semantilise diferentsiaali puhul palus uurija katses osalejal põhjendada n.ö kindlaid vastuseid; samuti öelda, millisesse väljaandesse ja miks ta loetud loo paigutaks.

3. Kaasuste analüüs

3.1. Kaasus nr 1 – SLÕL „Kõiges on süüdi viin“, 29.10.2003

Nimetatud lugu kasutasin Gerrit Mäesaluga koos retseptsioonikatse esimeses variandis. Seminaritööst leiab ka loo põhjaliku analüüsi, millest teen siinkohal lühikokkuvõtte.

Diskursuse analüüs

Tekstianalüüsi ühikutena võtsime aluseks Belli poolt välja pakutud ajaskaala, mille puhul tuleviku sündmused on märgitud pluss- ning mineviku sündmused miinusmärgiga.

Selgus, et SLÕhtulehes ilmunud tekstis esitati sündmused segipaisatud järjekorras. 0-punkt oli imiku surm. Kõige kaugemasse minevikku ulatunud sündmus rääkis asjaolust, et lapse ema olevat sünnitusmajja läinud ebakaines olekus (lõik 15). Kõige kaugemasse tulevikku paigutuv sündmus mainis, et lapse isa kuulatakse üle esmase tunnistajana (lõik 24).

Faktipõhisus

Ajakirjanik nimetas tsitaatidena või kirjeldava taustatekstina ütlusi/väiteid, mis ei puuduta võimalikku seaduserikkumist, vaid surnud imiku ema ning teiste pereliikmete eraelu (N: lõik 9-11). Lõviosa loost moodustavad naabrite/pereväliste isikute tsitaadid nii, et võib öelda, et faktid sisalduvad tsitaatides, mis omakorda muudavad nad hinnangulisteks.

Kasutatud allikad

Tsiteeritud allikatena kasutas ajakirjanik ühiselamu elanikke Olgat (Anžela naaber), Ljudmillat (märgitud kui „ühiselamuelanik“), anonüümset keskealist meest (naaber) ja majahoidja Valentinat. Faktikastis parafraseeris ajakirjanik Tallinna politsei pressiesindajat Helin Taali. (lõik 20). Lapse perekonnast keegi sõna ei saanud. See võis olla tingitud asjaolust, et nii Anžela kui ta abikaasa olid juhtunud šokis ning seepärast ajakirjanikule infoallikatena kättesaamatud.

Lingvistilisus

Juba loo pealkiri –,Kõiges on süüdi viin“ - sisaldab hinnangut. Ajakirjanik kasutas pealkirjana lauset ühiselamuelanik Ljudmilla tsitaadist (lõik 15). Ka ajakirjaniku enese tekstis leidub hinnangulisi väljendeid. N: Koplis kurja kuulsusega Puhangu 10 ühiselamus (lõik 2), võikad ja hüsteerilised karjed (lõik 5).

Nii ajakirjaniku tekstis kui tsitaadis on viiteid Anžela kriminaalsele minevikule (lõik 21). Faktikastis seisab, et Anželat on kaks korda varguste eest kohtulikult karistatud. Nimetatud info edastamine on ilmselt põhjustatud asjaolust, et loo trükkimineku ajaks polnud õigusmõistmisprotsess jõudnud kriminaalasja algatamisest kaugemale. Imiku surmaga otseselt seonduvaid fakte oli vähe.

Analüüsi kokkuvõte

Kokkuvõtvalt võib öelda, et uudisväärtustatud elemendiks SLÕL loo „Imik sai kodus raskeid vigastusi“ puhul oli neljakuise imiku surm. Väikelapse surmas süüdistatakse lugejaile esitatud tekstis nii otseselt (N: juhtlõik) kui kaudselt (tsitaatides esinevad viited naise kriminaalsele minevikule, ebapädevusele emana ning alkoholiprobleemile) tema ema Anželat.

3.2. Kaasus nr 2 – SLÕL „Imik sai kodus raskeid vigastusi“, 16.07.2004 (redigeerimata)

Nimetatud lugu kasutasin retseptsioonikatse teises ja kolmandas variandis.

Diskursuse analüüs

Uudisväärtustatud sündmuseks loo seisukohalt oli imiku kehaline trauma, mille laps sai väidetavalt kodus.

Ajaliselt järjestatuna on sündmuste jada tekstile tuginedes järgmine:

1. *Imiku isa satub liiklusavariisse.* Tekstis on ajamääruseks antud sõna „hiljuti“. Täpne viide puudub. Väärtus: -2 (lõik 12).
2. *Imiku ema vererõhk tõuseb väga kõrgeks.* Tekstist selgub, et äsjasünnitanud naise tervis halvenes pärast seda, kui lapse isa liiklusavariisse sattus. Väärtus: -1,5 (lõik 12).
3. *Imiku isa kutsub imiku emale kiirabi.* Vererõhk kõrgenes tekstile toetudes ilmselt tulenevalt erakorralise sündmuse – avari – mõjust noorele naisele. Väärtus: -1 (lõik 12).
4. *Imikule tekitatakse kehalised vigastused.* – **0-sündmus.** Artikli fookus. Seda rõhutavad nii pealkiri kui ka juhtlõik (lõik 1-2).
5. *Tuleb kiirabi.* Väärtus: +0,5 (lõik 3).

6. *Imik viiakse Ida-Viru keskhaiglasse.* Haiglasse sattumine leidis aset 6. juulil (lõik 9). Väärtus: +1 (lõik 3).
7. *Imikul tuvastatakse „raputatud lapse sündroom” - hingamisprobleemid, raske üldseisund.* Diagnoos pandi lapse väidetavalt raskest üldseisundist tulenevalt kiirelt. Väärtus: +1,5 (lõik 6).
8. *Imik viiakse Tartu lastekliinikusse.* Väärtus: +2 (lõik 6).
9. *Süvendatud uuring viitab kehavigastustele.* Väärtus: +3 (lõik 6).
10. *Kliinikumi sotsiaaltöötaja teeb politseisse esildise asjaolude uurimiseks.* Väärtus: +4 (lõik 6).
11. *Politsei algatab kriminaalmenetluse.* Tekstis on viide sellele, et haigla võttis politseiga ühendust kolmapäeval. 6. juuli, mil imik haiglasse sattus, oli teisipäev. Järelikult oli tegemist 7. juuliga. Väärtus: +4,5 (lõik 15).
12. *Kohtla-Järve lastekaitseinspektor vestleb imiku vanematega.* Tekstis on viide, et kohtumine leidis aset kolmapäeval. Lugu ilmus 18. juulil – pühapäeval. Nädala algus oleks seega ilmselt 14. juuli. Väärtus: +5 (lõik 10).
13. *Laps on intensiivist üle viidud neuroloogia osakonda.* Fakt on teada loo kirjutamise hetkel. Väärtus: +6 (lõik 14).
14. *Lähiajal viiakse läbi rida ekspertiise.* Ajalist määratlust pole täpsustatud. Väärtus: +7 (lõik 15).

Asjasepuutuvuse kriteeriumi arvestades on küsitava väärtusega sündmused 1-3. Neil juhtumel ei tarvitse imiku vigastustega mingit seost olla, ometigi vihjatakse taolise teksti esitamisega sünnitusjärgse depressiooni võimalusele. 0-sündmus (imik satub haiglasse) on minevikuline sündmus. Loo kirjutamise hetkeks tema elule ohtu ei ole ning laps on paranemas. See info esitatakse aga loo lõpus.

Faktipõhisus

Lisaks eelnevalt välja toodud sündmustele nimetab ajakirjanik tsitaatidena või kirjeldava taustatekstina detaile, millega sekkutakse viga saanud imiku vanemate eraellu. Näiteks nimetab ajakirjanik ära nii linna, linnaosa, tänava kui majatüübi, milles perekond elab – „*Kohtla-Järvel Ahtme linnaosas ühes Estonia puiesteel asuvas korteris...*” (lõik 3). Hiljem selgub tekstist veel, et korter on kahetoaline.

Samuti toob ajakirjanik lastekaitseinspektori tsitaadi kaudu välja toimunu seisukohalt liigsena mõjuvad detailid. N: imikul on ilus voodipesu (lõik 10). Lastekaitseinspektori tsitaadi kaudu saab lugeja teada ka vanemate täpsed vanused ja aimduse eelnevalt toimunud peretragöödiast – isa sattumine avariisse (lõik 12).

Kasutatud allikad

Tsiteeritud allikadena kasutab ajakirjanik Ida-Viru keskhaigla ravijuht Kaljo Mitti, haigla lasteosakonna juhataja Tiina Napat, Kohtla-Järve lastekaitseinspektor Natalja Dolininat, Ida prefektuuri pressinesindaja Helen Varest. Lisaks on kaudse allikana sisse toodud imiku ema (sotsiaaltöötaja tsitaat, lõik 12) ja kõrvalloos psühhiaater Lembit Mehilane (lõik 21 ja 22).

Lingvistilisus

Ajakirjanik on lugu üles ehitades paljuski tuginenud lastekaitseinspektori tsitaadile, kus viimane arvab, et imiku emal võis olla sünnitusjärgne depressioon. Tekstist ei selgu, et emal oleks depressioon diagnoositud või et tal lasuks kahtlus, mille kontrollimiseks ta peaks arsti juurde pöörduma. Samas ütleb loo pealkiri, et imik sai kodus raskeid vigastusi ning juhtlõigus tsiteerib ajakirjanik koheselt ka lastekaitseinspektorit: *“Kuid noor ema võis olla tugevas depressioonis,” ütleb lastekaitseinspektor.*

Kuigi politsei alles algatas kriminaalmenetluse ning süüdi pole keegi mõistetud, loob eksperdistaatuses allikas seose ema ja imiku vigastuste vahel ka lõigus 10: *“Dolina sõnul süüdistab nooruke ema praegu kõiges vaid iseennast. Miks ta nii käitus, sellele praegu veel vastust pole.”*

Nii tekib seos, mis viitab ema võimalikule süüle oma lapse väärkohtlemises. Sünnitusjärgsest depressioonist kõneleb ka kuuelõiguline kõrvallugu, mis kirjeldab äsjasünnitanud naise võimalikke meeleolulanguseid.

Analüüsi kokkuvõte

Kokkuvõtvalt saab eeltoodud analüüsi põhjal öelda, et nagu ka seminaritöös kasutatud SLÕL kaasuses “Kõiges on süüdi viin” on samas väljaandes avaldatud loos “Imik sai kodus raskeid vigastusi” tekitatud olukord, kus ajakirjanik on rutanud sündmustest ette. Lugu tekitab situatsiooni, kus haiglasse sattunud imiku vigastustes süüdistatakse kaudselt tema ema (N:

juhtlõik; ema ütluste edastamine, kusjuures ei ole võimalik hinnata ütluste adekvaatsust). Samas ei ole antud järelduse tegemiseks õiguslikku alust.

3.3. SLÕL „Imik sai kodus raskeid vigastusi“, 16.07.2004 (redigeeritud)

3.3.1. Redigeerimise lähtekohad

Nimetatud lugu kasutasin retseptsioonikatse teises ja kolmandas variandis.

Eelnevalt analüüsitud SLÕhtulehe loo „Imik sai kodus raskeid vigastusi“ redigeerimise eesmärk oli saada faktipõhine lugu. Trükki läinud tekst sisaldas oletusi ning sündmustest etteruttamist – vihjati sünnitusjärgsele depressioonile ning imiku ema seotusele lapse vigastustega. Hüpoteesi kohaselt mõjutab loo säärane esitamine teksti vastuvõttu lugejate poolt, lugeja kujundab oma hinnangud võttes arvesse ka oletuslikku infot.

Erinevate autorite poolt on sõnastatud hulk praktilisi näpunäiteid, kuidas uudisloo tekst n-ö objektiivselt kirja panna. Valitud SLÕL kaasuse puhul võtsin aluseks järgnevatest teostest pärit kriitilised märkused:

Tiit Hennoste „Uudise käsiraamat“:

- Fakte ei tohi valida ja esile tõsta mitte ajakirjaniku subjektiivsetest arvamustest, vaid uudisväärtuse kriteeriumidest lähtudes.
- Ei tohi manipuleerida tsitaatide ja nende allikatega: kasutada kontekstist väljakistud tsitaate, peita allikaid, esitada suvalise inimese mõtteid autoriteetse nime all, kasutada pseudoautoriteete hinnanguandjana.
- Ajakirjanik ei tohi lasta oma uudisesse oma seisukohti ja eelarvamusi ka varjatud kujul. Aeg-ajalt võivad reporteri tunded talle endalegi teadmatult pinnale kerkida ja teksti minna. Lugu pole erapooletu, kui reporter peidab oma eelarvamused ja emotsioonid nt selliste kergelt halvustavate sõnade taha nagu keelduma, väitma, möönma jms. Sellised sõnad kipuvad tulema välja eriti tsitaatide saatelauseses ja omadussõnalistes epiteetides inimese nime ees. (Hennoste 2001: 61)
- Uudis ei tohi mängida lugeja tunnetele. (Hennoste 2001: 138)

Priit Pullerits ja Mart Raudsaar „Uudise töövihik”:

- Uudises sisalduvad faktid peavad olema tõesed, informatiivsed (pakkuma lugejale uut ja olulist infot), asjakohased (keskenduda tuleks peamisele teemale, vältida eksitavaid kõrvalfakte).
- Uudis peab pakkuma tõeseid fakte - see tähendab hoolikat faktikontrolli. Kui ajakirjanik pole ühes või teises faktis kindel, ent siiski peab selle avaldamist oluliseks, peab ta lugejale mõista andma, et ta pole selles faktis päris kindel.
- Ajakirjanik peab mõistma, kes on konflikti osapooled. Kõigi osapoolte seisukohad peaksid loos olema esindatud. Kui ühte või teist osapoolt pole võimalik tabada, tuleb seda öelda või tasub kaaluda uudise avaldamise edasilükkamist. Seda eriti süüdistava uudise korral.
- Mida vastuolulisem on uudis, seda neutraalsem peab olema esitus. (Pullerits et al. 2001: 28)

3.3.2. Redigeerimise protsess

SLÕL lugu “Imik sai kodus raskeid vigastusi” redigeerides lähtusin põhimõttest, et ei muuda loos esitatud fakte ega fabritseeri allikaid. Võtsin eesmärgiks tegutseda selle informatsiooniga, mis SLÕL ajakirjanik Eve Heinla loo sisu põhjal kirjutamise hetkeks valdas.

Lugu redigeerides uudisväärtustasin pealkirjas mitte asjaolu, et imik sai viga, vaid sündmuste ahelas kõige värskema info. Selleks osutus kaasust analüüsidest teave, et imik paraneb ja on intensiivravist väljas. Nii pealkirjastasin loo „Imik kosub rasketest vigastustest“. Seda, et vigastused tõepoolest rasked olid, kinnitasid meedikud.

Juhtlõigu puhul lähtusin põhimõttest, et ajakirjaniku seisukohad ei tohiks mingilgi määral avalduda ning esitus peaks lähtuma faktidest. Üleliigsete sõnadena korjasin fraasist “imiku vigastused olid nii tõsised, et ta...” ära sõna “nii”, mis on ajakirjaniku hinnang. Loobusin lastekaitseinspektori tsitaadist, kuna see esitas samuti hinnangu, mida loo algversioonis selgelt rõhutati (s.o imiku ema võimalik depressioon). Loo seisukohalt polnud oluline, kas imiku osas oli tegemist poisi või tüdrukuga. See asjaolu aitaks aga kohalikel inimestel perekonda identifitseerida. Niisiis jätsin ära algses juhtlõiguses olnud sõna “pisipoiss”.

Tekstilõigus pealkirjast esimese vahepealkirjani eemaldas liigsete detailidena info, et pere elas Ahtme linnaosas, Estonia puistee korteris. See info aitaks samuti hõlpsalt pere identifitseerida. Samuti eemaldas lõigu, kus ravijuht kõneleb raputatud lapse sündroomi võimalikest tagajärgedest (*“Sellise käitumise tagajärjed võivad Miti sõnul lõppeda beebile traagiliselt...”*). Konkreetset imikut neid vigastusi ei diagnoositud.

Esimese alapealkirja järel eemaldas lõigu, kus doktor Tiina Napa ütleb: *“Reeglina vanemad nendest asjadest ei räägi, isegi kui arstid küsivad, nad ei selgita.”* Pole viidet, et arstid oleksid konkreetse imiku vanematega kõnelenud. Tegemist on üldistusega.

Lastekaitseinspektorit puudutava teksti osas tegin muudatusi ülejäänud tekstiga võrrelduna kõige rohkem. Eemaldas pika lõigu, kus ta põhjendab, miks tema arvates võis emal olla sünnitusjärgne depressioon. Samuti info, et noor ema süüdistab praegu kõiges vaid iseennast. Tegemist võib olla šokiga, mis järgnes lapse haiglassesattumisele. Ei ole tõendeid, et ema tõesti süüdi oleks. Seda peab selgitama kriminaalmenetlus. Lastekaitseinspektori tsitaadis on öeldud, et laps sattus haiglasse 6. juulil. Tegemist oli toimunu seisukohalt sekundaarse detailiga, mis ometi aitaks Kohtla-Järve inimestel jällegi pere identifitseerida. Eemaldas ka emotsionaalse viite imiku ema ja isa hetkeolukorrale (*“Vanemad olid selle lapse sünni väga oodanud. Ema on praegu väga endast väljas, isa samuti, tema ei suutnud peaaegu üldse rääkida.”*). Tegemist on asjakohatu faktiga, mis mängib lugeja tunnetele. Emotsionaalne on ka verb “ohkama” tsitaadis *“Haiglasse sattus tita 6. juulil, selle nädala alguses kohtusin nii tema ema kui ka isaga ja vestlesime kaua. Nad mõlemad elavad juhtunut väga üle,”* ohkas Dolina. Asendas selle neutraalse sõnaga “ütles”.

Loos puuduvad lapse vanemate tsitaadid. Jääb mulje, et vanematega on kohtunud vaid lastekaitseinspektor. Pidasin vajalikuks jätta redigeeritud varianti sisse inspektori mulje külaskäigust noore pere juurde: *“Tital on oma voodi, ilus voodipesu, ilusad mänguasjad, mähkimiskoht. Jääb mulje, et kõik on peres tehtud selle heaks, et lapsel oleks hea,”* sõnas lastekaitseinspektor. Vastasel korral puuduks imiku pere kohta informatsioon täielikult.

Loo lõpus esitatud meditsiinilise info koondas kahe lõigu asemel ühte lõiku, kuna loo algversioonis tekkis info kordamine (s.o lapse seisund pole enam eluohtlik).

Politseid puudutavas lõigus võtsin ära politsei pressiesindaja tsitaadi, kuna see ei sisalda loo seisukohast mingit lisainfot (*“Haigla pöördus juhtunuga meie poole kolmapäeval ja lugu on nii värske, et rohkem ei oska praegu öelda,” ütleb...*). Piirdusin lausega, et politsei algatas kriminaalmenetluse, sest see sündmus oli artikli ilmumiseks tõepoolest aset leidnud.

Eemaldasin sünnitusjärgsest depressioonist kõnelenud kõrvalloo, kuna loo trükkimineku ajal polnud kindel, kas see diagnoos imiku emale tõesti sobinuks. Tegemist oli oletuslikku infot toetava lisalooga, mis kallutas algset artiklit veelgi. (vt Lisa 3 lõigud 16-22)

4. Kommentaariumi analüüs. SLÕL „Imik sai kodus raskeid vigastusi.“

Alan McKee (2003) soovitab enne võimalike tõlgendusvõimaluste uurimist katsetingimustes vaadata, kuidas auditoorium neid tekste on juba tõlgendanud. Kuna kasutasin bakalaureusetöö katsete raames lugusid, mis leitud SLÕhtulehe internetiarhiivist, saan uurida loo juurde kogunenud kommentaare. Kommentaariumi analüüsiks valisin kahest kasutatud kaasusest SLÕhtulehe loo „Imik sai kodus raskeid vigastusi“, kuna seda lugu kasutasin just nimelt bakalaureusetööks korraldatud retseptsioonikatsete juures. McKee hinnangul võib avalike tekstide nagu internetikommentaari analüüs ennustada katseisikute võimalikke reaktsioone tekstile.

Nimetatud loole oli 22. aprilli 2005 seisuga kogunud 53 kommentaari. Neist esimene kirjutati 16.07.2004 7:42:00 ja viimane 25.11.2004 12:55:00. Loo ilmumise päeval kirjutati sellele 49 kommentaari.

Laias laastus saab kommentaatorid jaotada järgmiselt:

- **Hommikused kommenteerijad** – kommenteerisid lugu, kui see polnud internetis veel täies mahus üleval. SLÕhtuleht avaldab lood netis täies mahus pärast kella viit õhtul. Enne kella viit oli ilmunud 13 kommentaari.

N: **limukas 16.07.2004 9:07:00** - *no see ju normaalne ju,et imikuid peab karistama.Muidu kasvab ülekäte.Või läheb indigoks kätte ära.*

lugeja 16.07.2004 9:16:00 - *Eelkirjutajaile ja kõigile neile, kes hakkavad oma kommi kirjutama: LUGEGE ARTIKKEL TÄISMAHUS LÄBI JA SIIS KOMMENTEERIGE.*

- **Lisainfot pakkuv kommenteerija** – enne keskpäeva tegi üks kommentaator loo sisust lühikokkuvõtte. Selles ilmneb mõningasi erinevusi võrreldes avaldatud artikliga. Näiteks poisi vanus (artiklis 2,5 kuud, kommentaaris 3 kuud), vigastuse tekitamise aeg (artiklis ei öeldud ajavahemikku, kommentaaris 20. juunist kuni 5. juulini), tulevikuplaanid (loos seisis politseiga seoses, et läbi viiakse mitmeid eksperiise. Kommentaar ütleb, et arstlik ekspertiis.)

- **16.07.2004 11:27:00** - *Ajavahemikul juuni lõpust kuni juuli alguseni sai Kohtla-Järvel raskelt vigastada kolmekuine poiss, Ida politseiprefektuur algatas*

kriminaalmenetluse. Politsei pressiesindaja teatas, et kolmapäeval tegi Ida politseiprefektuurile kolmekuise imiku vigastuste kohta avalduse Ida-Viru Keskhaigla. Avalduse kohaselt tekitati käesoleva aasta 20. juunist kuni 5. juulini tekitati Kohtla-Järvel Ahtme linnaosas Estonia puistee korteris kolme kuu vanusele poisile raskeid tervisekahjustusi. Laps viibib ravil Tartu Ülikooli Kliinikumis, lähipäevil viiakse läbi arstlik ekspertiis.

- **Infot valesti tõlgendanud inimene** – võttis ilmselt aluseks eespool mainitud kommentaari.

ander - 16.07.2004 18:50:00 sellest peaksid arstid ryykima noorte emadega ja isadega juba naise raseduse ajal,ka emad ise voiksid rohkem huvi tunda koige selle vastu,mis toimub parast sünnitust.Selles artiklis on aga juttu,et see imiku piinamine toimus juba mitu päeva.Kas siis helgeimaid minuteid ei tulnudki mottesse,lahmisid mittu päeva last.Oleksid voinud ise kohe arsti poole minna ja abi paluda,enne kui last peksta mitu päeva.Ega korralik kodu veel ei naita inimese sisse.....et ema süüdistab ennast,keda ta peab siis süüdistama,last voi.Ei ole vaja seda ema haletseda .....

- **Naised, kes räägivad oma sünnitusjärgsest depressioonist** – teistega võrreldes silmatorkavalt suur kommentaatorite rühm. Enamjaolt pikad ja isiklikud tekstid. 53-st kommentaarist lugesin oma kogemustest rääkinud emade omi kokku 16.

N: **pirell@hotmail.ee - 16.07.2004 17:22:00** miks on deprekas emadel nii vähe võimalusi kellegagi rääkida? olen selle ise kahel korral läbi elanud - lapse kallale pole läinud, kuid emale on see periood küll väga raske. eriti kui lähedased midagi ei märka, ema "appihüüetele" ei reageeri. kahju, et see lapse vigastustega lõppes - see naine saab nüüd ilmselt mingit ravi, kui palju on sellises olukorras noori emasid üle eesti? pooled või kolmandik? igatahes on neid väga palju - märgakem neid eneste ümber!

kahju - 16.07.2004 19:35:00 Kui mu 2 kuune imik oli nädal aega järjest nutnud ja arst kinnitas, et tema ei leia küll mingit viga, siis sain magada 6 päeva peale ainult 8 tundi. Olen kõhna ja lühikest kasvu, kõrge vererõhuga. Kuuenda päeva õhtuks kukkusin kokku. Olin üksi kodus, laps jäi mähkimislauale, kust ta maha kukkus ning enda vigastas. Mu ema tuli külla ja pidi ehmatusel ukse peal ka otsad andma. Kiirabi viis meid lapsega haiglasse. Enamik haiglas pidas mind hoolimatuks ja julmeks emaks. Sots. töötajad käisid kodus. Nüüd on juba 6 aastat sellest möödas.

- **Imiku ema õigustavad kommentaatorid** – kattub osalt eelmise rühmaga.

ei ole jah jama - 16.07.2004 18:00:00 *ka mina olen ilmale toonud 2 last aga esimese lapsega oli kõige raskem. Ka minul oli sünnitus järgne depression ,kuid häbenesin minna arsti juurde. See kestis umbes 3 aastat. Õnneks ei läinud asi nii kaugele, et laps oleks viga saanud. Loomulikult ei olnud mul ei ämma ega oma vanemaid ,kes oleks seda märganud-ometi ma suhtlesin nendega ja palusin abi aga... .Nii, et ärge mõistge hukka ema, kes on juba sellest aru saanud. AAA ja see kallis esik laps on mukõige4 parem sõber ja abimees.*

ML - 16.07.2004 18:09:00 *Miks arvatakse, et süüdi on ema? ta ise süüdistab ennast, eks ole. tegelikult võiks samahästi olla süüdi hoopis isa, kes hiljuti elas üle liiklusõnnetuse ja kelle närvid võivad seetõttu krussis olla!*

- **Imiku ema süüdistavad kommenteerijad** – väga emotsionaalsed.

N: angel - 16.07.2004 14:42:00 *- jube mõelda, milles laps süüdi on, mine peksa vastu posti, mitte last, siis vaata kui hea on "lapsekesele head paranemist!!!!*

mis kuradi jutt !? - 16.07.2004 19:25:00 *- Nüüd siis saab iga sünnitanud ema sigadused peita sünnitusjärgse depressiooni ja igasugu muu targa jutu taha!!! Aga kuhu jääb emainstinkt, mis kaitseb abitut beebit? Sünnitus on naisele kõige loomulikum ja tähtsam funktsioon, mitte miski ei õigusta sellist julmust väikese inimesehakamise vastu!*

- **Loo kallutatusele rõhuv kommenteerija**

korralik kodu:P - 16.07.2004 19:21:00 *ilus mööbel, palju lilli, kena voodipesu jne jne...eks sellele pea jah rõhku panema, laps on sealjuures kõrvaline "asi"*

- **Soovitusi jagavad kommentaatorid**

N: siinkohal - 16.07.2004 17:18:00 *tuleks praegu ema-isa tervis ära kontrollida, järsku vajavad psüh. ravi, tõenäoliselt vajavadki. muidu saavad lapse koju ja deprekas on ikka peal. kes teab, mis seekord ette võtavad suures segaduses.*

- 16.07.2004 21:11:00 *hea sõber või lähedane aitab ka siis, kui tõeliselt raske on (nuttev laps) mitte kogu aeg loomulikult, aga vahel siiski. hüllem, kui tõepoolest mitte kedagi pole. tavaliselt keegi ikka on.*

emale - (tanja.hiainen ät mail.ee) 16.07.2004 22:34:00 *kui on võimalik palgake endale ämmaemand kes võiks aidata või lapse hoidja kes võiks olla nii sõpra kui õpetajaks. ma olen 24.a. ja mull on 3 last vanem on 3 ne ja vanemad elavad kaugel tuleb mõelda positivselt . soovin rahkem kannadust ja veel kord kannadust.*

- **Kõikvõimalik muu tekst** – sisutu lahmimine.

action ida suunal - 16.07.2004 12:18:00 *...sest tuleks narkar, mis alkovesi! nii pöördes lahmivad vene eided juba teavad, kuidas neid kasvatada.*

Loole “Imik sai kodus raskeid vigastusi” kirjutatud kommentaaridele tuginedes võiks eeldada, et katseisikutega sellest artiklist rääkides kiputakse eeskätt süüdistama ema. Teine variant on, et ema kaitstakse, aga temas nähakse ikkagi lapse vigastuste eest vastutavat isikut.

Ilmselt võetakse tekstist omaks fakt, et emal tõepoolest oli sünnitusjärgne depressioon, kuigi ajakirjanikul selle kohta usaldusväärsed andmed puudusid.

5. Retseptsioonikatsete tulemused

5.1. Retseptsioonikatse esimene variant

Kuna retseptsioonikatse esimese variandiga tegelesin seminaritöös, esitan siinkohal vaid kokkuvõtte katse tulemusena tehtud järeldustest.

Ümberjutustustest selgus, et lugejad omistasid ebaadekvaatsetele allikatele väga suure rolli ja mõju. Näiteks naabrite ütluste mõju on väga suur ning naabrite mainimist peeti ümberjutustustes tunduvalt olulisemaks, kui näiteks politseid või kiirabi. Tähtis on veel seegi, et et SL Õhtulehes ära trükitud naabrite ütlused olid pigem süüdistavad ja loos kirjeldatud inimesele (Anžela) negatiivset varju heitvad, sest peaaegu pooled 10/21 leidsid, et vähemalt mõned naabrid peavad Anželat süüdlaseks. Lisaks mäletasid katsealused delikaatseid detaile Anžela eraelust. Samas ei pööranud katsealused oma ümberjutustamisel tähelepanu näiteks õigusorganite ja politsei tegevusele. Üldine tendents oli, et kriminaalprotsessiga seonduvast ei kirjutatud ümberjutustuses üldse.

Semantilise diferentsiaali meetodit kasutades jõudsimel järgmistele järeldustele: üldistades saab öelda, et loole anti tugevamaid negatiivseid kui positiivseid hinnanguid. Näiteks oli loole üldiseid hinnanguid andva semantilise diferentsiaali positiivsel poolel vaid neljal korral antud hinnang “väga”, samas kui negatiivse poole peal oli seda tehtud 38 korral. Isikuid hindava semantilise diferentsiaali puhul anti tugevaid positiivseid hinnanguid kokku 26 (neist 11 politsei professionaalsuse hindamisel), samas kui tugevaid negatiivseid hinnanguid 45. (vt Lisa 10 Tabel 1)

Vestlusrühmade eesmärk oli fikseerida, kas loetud uudise arutamine grupis mõjutab kuidagi indiviidi arvamust ja kui see nii on, siis mil moel. Selgus, et vestluse käiku mõjutas, kas grupis leidis inimene/inimesed, kellel oli loetud teksti suhtes tekkinud tugev hoiak. Kui see inimene avaldas oma arvamust esimesena, kulges ülejäänud vestlus vastavalt tema häälestusele teksti suhtes – kindlal toonil esitatud argumenteeritud hinnang loole võeti teiste grupi liikmete poolt omaks.

Kokkuvõtva mõttena saime väita, et katsealused hindasid katse raames loetud artiklit ebaetiliselt, allikad ebapädevateks, väljaannet negatiivseks, kuid siiski jäid peamiselt just meelde naabrite ütlused ja muu informatsioon, mille paikapidavuses ei saa 100% kindel olla.

Samal ajal peeti politsei tegevust positiivseks ja professionaalseks, ometigi ei mäletata/tähtsusta selle tegevust. (Auväärt et al. 2005)

5.2. Retseptsioonikatse teine variant

Retseptsioonikatse teises variandis korraldasin kaks rühmakatset. Esimene rühm luges redigeerimata SLÕL lugu “Imik sai kodus raskeid vigastusi” ning teine rühm sama loo redigeeritud varianti.

Erinevalt seminaritöös korraldatud katsetest, kus katserühmades osalenud tudengid üksteist ei tundnud, moodustus seekord üks grupp (tegelesid redigeerimata looga) sama sõpruskonna baasil. Võrreldes teiste läbi viidud rühmakatsetega oli erinevus vestluse kulgemises märgatav. Üksteist eelnevalt tundvad inimesed julgesid rohkem vaielda, argumenteerida.

Kokku osales kahes bakalaureusetöö raames läbi viidud rühmakatses 9 tudengit vanusevahemikus 19-23. Ükski katseisikutest ei õpi põhierialana ajakirjandust, kuigi selgus, et redigeerimata looga tegelenud rühmas oli üks inimene töötanud suverepoterina maakonnalehes Virumaa Teataja.

Kõik katseisikud ütlesid, et loevad mingil määral ajalehti. Nimetati väljaandeid SLÕhtuleht, Postimees, Eesti Päevaleht, Eesti Ekspress, Kroonika, Virumaa Teataja, tudengilehti. Valik, millist lugu lugeda, tehakse üldiselt pealkirja ja pildi järgi. Samuti tuntakse huvi erialast tulenevate teemade vastu.

5.2.1. Rühmakatse redigeerimata loo baasil

Teksti lühikokkuvõte – esimese asjana mainiti seda, et ema raputas oma last. Samas tuli kohe sisse mõte, et naise enda tsitaati loos tegelikult polnud. Samuti nimetati kohe sünnitusjärgset depressiooni.

Teksti tekitatud mõtted – uudis kui selline jättis katseisikud endasõnutsi muidu külmaks, kuid sisse tuli isiklikkuse aspekt. Nimelt hakkasid kaks katseisikut mõtlema sellele, kuidas sünnitusjärgne depressioon võib tulevikus nende elu mõjutada.

N: **U: Nii. Kas see lugu tekitab teis mingeid mõtteid või tundeid ka, kui te lugesite seda? /--/**

K1: Natukene hirmu, et kui kunagi isaks saan, mis minu lapse ema siis teeb. Et järsku tal tekib ka selline depressioon ja siis... no selles mõttes, et mitte nii hirmu väga, aga natuke ettevaatlikuks. Et peab jälgima, et ei juhtuks midagi sellist. Ma saan aru, et siuksed asjad tulevad peale, aga ära hoida.

K3: Eino... minul tekitas ka natuke niimoodi, et... kuidas saavad emad midagi sellist teha päris. Päris natuke hirmutas ära ka, et võibolla ma saan ka kunagi emaks, et kes teab, mis võib juhtuda. Et noh... ma loodan, et ei juhtu seda sünnitusjärgse depressiooni asja.

Maakonnalehes suverepoterina töötanud noormees ütles, et tema arvates oli loo juhtlõik veidike segane ning teksti ülesehituses poldud järgitud põhimõtet: “Tähtsam info kõigepealt.”

Tekstis leidunud tegelased – koheselt nimetati ravijuhti, ema, isa, sotsiaaltöötajat. Samas tuli välja asjaolu, et pärast teksti lugemist täidetud semantiline diferentsiaal võis oluliselt ka meeldejätmist mõjutada. Samuti mainiti “perekonnatuttavat”, keda tegelikult tekstis polnud. Sama fenomen tuleb välja läbi viidud intervjuude puhul. Kirjeldus viitab sellele, et perekonnatuttavaks peeti lastekaitseinspektorit.

N: *K2: Sotsiaaltöötaja, siis oli mingi ravijuht.*

K4: Aga neid vist ilma selle küsimustikuta ei mäletaks, tegelikult.

K2: Jah. Ravijuhti ma tegelikult üldse ei mäletanud.

/--/

K2: Aga mingi kiirabitöötaja oli ka ju? Või ei olnud? Võibolla väljamõeldis. (naer)

K1: Aga kas seal mingit perekonnatuttavat polnud? Keegi nagu tatsas ringi ja rääkis, et korralik pere oli.

K4: Sotsiaaltöötaja.

Tekkis arutelu, mille käigus käidi välja ideed, et imiku isa oli võibolla puhtjuhuslikult “lapse teinud” ning ilmselt temaga ei tegelenud. Mõtte aluseks oli asjaolu, et loos polnud ühtegi isa tsitaati. Ning kui isale heideti üldiselt ette hoolimatust, siis emale kiputi panema süüd imiku vigastuste osas. Alternatiividena pakuti, et ema kaitseb hoopis imikut valvanud lapsehoidjat või imiku isa. Üks rühmas olnud neiu kaitses ema ja argumenteeris, et ka isal võis olla sünnitusjärgne depressioon ning emal hiljem šokiseisund, mistõttu ta ei teadnud, mida räägib.

N: *K4: Ema oli paha. Selline mulje jäi.*

K2: Mulle jäi mulje, et isa raputas ja ema siis...

K4: Emal oli stress ju.

K2: Ei aga... sellepärast oligi, et lasi äkki isal tegeleda. Ja siis isa raputas ja ema süüdistas ennast, et ta lasi sellisel asjal juhtuda, vaata. Mitte, et ta oleks ennast süüdistanud, et ta seda tegi, vaid sellepärast, et ta lasi sellel juhtuda. Ma ei tea.

Sotsiaaltöötajat peeti nii positiivseks kui ka ebaprofessionaalseks – mõlema väite põhjendus see, et ta nimetas oma jutus ära imiku kodus olnud lilli ja ilusaid voodilinu.

Faktide meeldejätmine – imiku vigastuste osas oli meelde jäänud vigastuste loetelu, mis võivad raputatud lapse sündroomi puhul esineda. N: ajuverejooks, hingamishäired.

Samas mäletati, et laps viidi Tartu Ülikooli kliinikumi ning tema elule enam otsest ohtu pole. Oletused selle kohta, mis juhtus kriminaalmenetluse lõpuks, läksid lahku. Pakuti nii trahvi, sotsiaaltöötaja külaskäikude sagenemist, ema saatmist psühholoogi jutule. Üks katseisik arvas, et kuna ema ütles, et on süüdi, ongi juhtum lahendatud ja uurimine pole vajalik.

Puudu olev/häiriv info – siinkohal tekkis dialoog kahe rühmas olnud noormehe vahel. Mõlemad nõustusid, et loos oleks pidanud olema ema-isa tsitaate ning peretuttava hinnangut neile inimestele üldisemalt. Ent kui katseisik K1 arvas, et lugu annab liialt detailselt pere asukoha, siis K4 arvas, et see peabki nii olema ja süüdlased väärivad karistust.

N: *K1: /--/ Aga samas – ma pidasin seda suhteliselt siukseks artikliks, mida ma ei taha väga lugeda. Tundub kohe, et see Ahtme on väga väike koht ja siis sealt said kõik teada, kes ei teadnud. Et perele võib see natuke halvasti mõjuda.*

K4: Oma süü.

K1: No aga ajakirjanik...

K4: Süüdlasi peab karistama, noh.

/--/

K4: Imik oli see, kes kannatas. Mitte see pere.

K1: Jaaa, aga jäi nagu selline mulje, et ema tundis end suhteliselt halvasti selle pärast. Nüüd hakatakse näpuga näitama – lapse... lõhkuja!

Samuti nimetati häirivate asjaoludena ära loo vähest emotsionaalsust, üldistuste puudumist (kui palju analoogseid juhtumeid Eestis aset leiab), loo hüplikku ülesehitust.

Semantilise diferentsiaali tugevad hinnangud – nagu ka intervjuude puhul hinnati ravijuhti positiivseks ja professionaalseks pigem sisetunde järgi.

N: *K3: Minul on sellepärast positiivne, et... ma ei mäleta enam täpselt, mida see ravijuht rääkis, aga kui on ravijuht, siis ma arvan, et ta ikka teab, millest ta räägib.*

K1: Jah, ma ei usu, et ta valetama hakkab seal.

K3: Jah.

K4: Minu arvates seal oli üldse liiga vähe, et otsustada, kas ta oli positiivne või negatiivne. Aga ma panin, et täiesti professionaalne. (kõik naeravad)

U: Aga kas siis selleks oli piisavalt infot?

K4: Ma ei tea, tundus niimoodi, lihtsalt.

Ajakirjaniku plussina toodi välja asjaolu, et ta oli vestelnud paljude inimestega. Ema negatiivselt hinnanud katseisikud pidasid teda parafraasi “Mina olen süüdi!” tõttu emotsionaalselt ebastabiilseks. Katseisik K4 oli veendunud, et ema tekitaski oma lapsele vigastused.

N: *K4: Minu arvates juba see, et kui ema teeb mingit sellist asja lapsele... ja ma eeldan, et see oli nii, selline mulje jäi, siis ta ju on emotsionaalselt ebastabiilne. Osaliselt ebastabiilne oleks see, kui teinekord karjud sõprade peale. Kui sa juba oma lapsele hakkad kätt külge panema, siis sa oled juba täiesti. Ja sealtamast tuleb ka see täiesti negatiivne.*

Teksti vajalikkus – rühm jõudis järeldusele, et oleks konkreetset lugu lugenud siis, kui sellel oleks olnud tabavam pealkiri...

N: *K1: Pealkiri ei olnud tegelikult väga lugemakutsuv. Midagi juhtus, vahet pole. Kui see oleks olnud SLÕhtuleht, siis see oleks suutnud sellise võimsa pealkirja panna, mis oleks lugema kutsunud.*

... ja juures pilt.

N: *K2: Haiglast mingi tädi ja...*

K3: Beebi inkubaatoris seal kõrval.

K1: Vat siis oleks lugenud!

K4: Kui selline pilt, siis võibolla jah.

K1: Natuke šokeeriv, nagu.

Teksti peeti oluliseks, kuna tegemist on probleemi teadvustamisega. Viidati sellele, et taoliste lugude puudumine on võrdsustatav nõukogude perioodiga. Tekstis oli mitmel korral viidatud “korralikule perele”. Ka see toodi argumendina välja.

N: *K3: Minu meelest see ka, et seal oli öeldud, et heast perest ja... millegipärast on kohati selline arvamus, et kui on halb pere ja vaene pere, siis seal juhtuvad sellised asjad.*

K1: Aga juhtub ka parimates peredes. (naer)

Teksti võimalik allikas – kokkuvõtvalt jõudis rühm järeldusele, et lugu võinuks pärineda SLÕhtulehest. Pooltargumentidena toodi välja isiklikke fakte nagu näiteks imiku vanemate vanus, loo autori nimi (Eve Heinla oli ühele katseisikule SLÕL ajakirjanikuna meelde jäänud), vähest üldistamist. Vastuargumentidena nimetati pealkirja, kirjutamisstiili.

N: *K1: Ma pigem ütlen, miks ma ei oleks pannud SLÕhtulehte. See pealkiri ei olnud... SLÕhtulehe pealkiri on tüüpiline selline suuuuuuuur ja...*

K4: Mingi tsitaat.

K2: „Ema tappis lapse.”

K1: Jah. Et siis „Ema tappis lapse... peaaegu.” (kõik naeravad) Või siis „Ema tappis peaaegu” või siis „Ema tappis lapse – koma – peaaegu.” Mingid sellised asjad. Sellel polnud siukest pealkirja nagu. Ja jutt oli ka rohkem selline, mis juhtus ja... SLÕhtuleht ei kirjuta niimoodi. Postimees ja Päevaleht kirjutavad, mu meelest.

5.2.2. Rühmakatse redigeeritud loo baasil

Teksti lühikokkuvõte – esmalt mainiti, et laps sai viga. Sisse toodi raputamise sündroomi mõiste. Ka redigeeritud loo puhul süüdistati imiku vigastustes vanemaid.

N: *K4: Noo... raputati, viidi haiglasse ja lasti koju.*

K5: Ega seal rohkem polnudki. Mingit emotsiooni ei olnud. Selline kiretu artikkel oli.

K4: Aga muidu hoolitsevad vanemad, aga siis ükskord läks asi käest ära.

K5: Ei, mitte hoolitsevad vanemad, vaid kõik asjad on ostetud, aga nad lihtsalt ei viitsi tegeleda selle lapsega.

K1: Ostavad asjad, aga need ei hoolitse lapse eest.

Teksti tekitatud mõtted – üldiselt peeti lugu igavaks, väheemotsionaalseks, kiretuks. Sellekohaseid arvamused avaldusi esines mitu.

N: *K5: Väga igav artikkel oli. See ei pannud mind millegi peale mõtlema. Ajakirjaniku enda arvamust polnud kusagilt näha. Võibolla see oli hea omadus, aga selles suhtes, et kuna mingit hinnangut ei antud, siis ma ei oskagi selle väikse informatsiooni põhjal midagi arvata.*

K2: Aga minu meelest see artikkel ei räägi nendest isikutest üldse. Ütleb lihtsalt, et see tegi seda ja see tegi seda ja see tegi... Kõik. Ta nagu ei ava isikuid. Ta ei räägi nagu, kes see ema on või isegi mis see lapski... ainult et teda on raputatud ja ta on haiglas.

Tekstis leidunud tegelased - tegelastest mainiti isa, ema, sotsiaaltöötajat, ravijuhti.

Faktide meeldejätmine – kuidas imik vigastused sai, täpselt ei mäletatud. Politsei kriminaalmenetluse kohta arvati, et ilmselt sagenesid sotsiaaltöötaja visiidid ning juhtum vaibus.

Puudu olev/häiriv info - katseisikuid häiris see, et lapse vanemate kohta oli toodud liiga vähe infot. Samuti viidati asjaolule, et tekst ei võimalda teha üldistusi raputamise sündroomiga laste kohta.

N: *K2: Mina oleks tahtnud üldistust saada, et palju selliseid asju üldse juhtub. Kui palju lapsi näiteks satub haiglasse selle sündroomiga.*

K5: Ma oleks tahtnud põhjalikumat käsitlust. Et praegu lihtsalt mainitakse fakte, aga midagi vanemate kohta ei öeldudki.

Üldiselt tuli välja, et lugu oli katseisikute hinnangul liiga segane, liialt raske läbi seedida (järjest palju fakte). Ka pealkiri ei olnud piisavalt intrigeeriv.

N: *K5: No selles suhtes, et „Imik kosub vigastustest“? Mis mul sellest, mis imik. Aga kui on... Tekitatakse huvi, nii et ma juba enne kujundan mingi arvamuse, siis ma võibolla loeksin. Aga niimoodi ta jätab mind täiesti külmaks.*

/--/

K4: Nooo... iseenesest, ma ei tea, pealkiri... tegelikult ikkagi natuke intrigeerib. Et mis vigastused ja...

K5: Kui see täiesti tundmatu imik on?

Semantilise diferentsiaali tugevad hinnangud – stereotüüpne hinnang oli see, et ravijuht oli professionaalne ja positiivne, kuna sai oma tööga hästi hakkama. Ajakirjaniku puhul toodi positiivsena välja kasutatud allikate paljusus. Ilmnes, et süüdlaseks hinnati vanemaid (eriti ema), sest:

N: *K4: Nooo... ema ma olen täiesti süüdlaseks märkinud.*

U: Miks?

K4: Sest ma eeldasin ise juurde siia artiklile sujuvalt, et see raputaja oli ema. Sest... noh... ma ei tea. Kui nüüd hiljem üle vaadata, siis siin ei ole artiklis kirjas, et peaks see nii olema, aga kuna meil on sihuke meestekeskne ühiskond, et mehed saavad rohkem palka... siis tundus, et isa on see, kes toob raha koju ja lapsega eriti ei tegele

ja siis ema peab üksi selle lapsega hakkama saama. Et siis ühel hetkel viskas üle. Ja et isa märkisin seal sujuvalt edasi muidugi emotsionaalselt stabiilne. See on täiesti müstika.

K5: Minul on ema ja isa täiesti süüdlased. Kummagi kohta ei ole eraldi fakte välja toodud, nii et ma panin, et mõlemad on võrdselt süüdlased.

Teksti vajalikkus – teksti peeti vajalikuks probleemi teadvustamise pärast. Kui üldiselt olid selle rühma katseisikud teksti ülesehituse suhtes pigem negatiivsel seisukohal, siis katseisik K4 mitte.

N: *K4: Samas – mõnes mõttes on see just väga hea artikkel. Selles mõttes, et kui ütleme oleks seal toodud, et... et oleks hea, kui oleks pere kohta midagi öeldud... et mingid tuttavad ja need teavad niikuinii, aga siis teaks mingi naabri-Malle ka. Suudaks välja raalida, et ahah, mees töötab seal ja naine on tõesti kodune ja...*

K2: Sa arvad, et naabri-Malle niikuinii ei teaks juba? Et maja ees oli just kiirabi ja beebi viidi ära.

K4: Kusjuures, ei tarvitseks teada.

Nimetati, et tegemist võiks olla näitejuhtumiga mõnes suuremas loos, mis käsitleks raputamise sündroomi laiemalt.

Teksti võimalik allikas – rühm jõudis järeldusele, et tegemist võiks olla looga mõnest maakonnalehest (N: Põhjarannik). Märgiti, et kuigi loo teema on „õhtulehelik”, siis käsitus mitte. Maakonnalehe põhjenduseks toodi, et lugu on pealiskaudne, ajakirjanik on vaid faktid kokku pannud, meenutab kohalikku uudist.

5.3. Retseptsioonikatse kolmas variant

Retseptsioonikatse kolmandas variandis viisin läbi 10 intervjuud. Viis katseisikut luges redigeerimata SLÕL lugu “Imik sai kodus raskeid vigastusi” ning viis katseisikut sama loo redigeeritud varianti.

Intervjueeritavad olid üliõpilased vanusevahemikus 19-23. Mees- ja naissoost katseisikuid oli võrdselt. Ükski katseisikutest ei õpi põhierialana ajakirjandust. Erialadest olid esindatud näiteks inglise filoloogia, fotograafia, infotehnoloogia, sotsiaaltöö, keemia jt. (vt Lisad)

Sissejuhatavatest küsimustest selgus, et kõik katseisikud loevad mingil määral ajalehti. Esindatud olid kõik suuremad päevalehed (PM, EPL, SLÕL). Artikleid valitakse lugemiseks peamiselt kas erialast tulenevast huvist või siis lihtsalt pealkirja järgi. Kõige vähem loeti poliitika- ja majandusteemalisi lugusid.

5.3.1. Intervjuud redigeerimata loo baasil

Teksti lühikokkuvõte – kõik katseisikud märkisid seda, et haiglasse sattus raputatud laps. Mainiti ka sotsiaaltöötajat, erandkorras politseid.

N: *Seal räägiti sellest, et üks ema raputas väikest last ja siis sellel väikesel lapsel tekkis mingi haigus selle raputamise tagajärjel. Siis käis sotsiaaltöötaja selles peres vaatamas, seda, kuidas näib, et selle perega on. Kas on tore pere ja kuidas lapse eest hoolitsetakse. Ja politsei hakkas ka seda asja uurima.* (katseisik Merlis Pajustik)

Teksti tekitatud mõtted – eeskätt jäi meelde ikka sünnitusjärgne depressioon. Lehes ilmunud loo juures oli sel teemal ka kõrvallugu, millele üks katseisik viitas.

N: *Mõtteid tekitas. Sellest depressioonist oli natuke naljakalt kirjutatud.*

Mis mõttes naljakalt?

(otsib loost üles kindla koha, loeb) See, et täpselt on öeldud 80% ja 2-3 päeva ja...
(katseisik Ann Urmet)

Tekstis leidunud tegelased – mainimist leidsid ema, isa, laps, sotsiaaltöötaja, arst, politsei. Üldiselt mainiti, et ema on endast väljas ja et teised tegelased avaldasid oma arvamust toimunu kohta. Samuti tuli välja, et vanemad olid noored ning tundusid korralikud. Võeti üle hoiak, et ema oli toimunu eest vastutav. Mõned katseisikud ütlesid seda konkreetselt, teised arutlesid selle üle, kas toodud info põhjal on võimalik sellisele järeldusele jõuda.

N: **Okei. Kas sa seda mäletad, kuidas see imik oma vigastused sai?**

Ema raputas oma last. (katseisik Ann Urmet)

N: *Eeee... mida ma märkasin, oli see, et tegelikult algus oli väga ebamäärane. Just see juhtlõik, mis võiks olla nagu konkreetne. Et ära öeldud, et kuidas ja seal oli lihtsalt, et laps sai vigastusi, tohutuid vigastusi ja sattus haiglasse. Seal mul tekkis kohe küsimus, et kuidas ta sai. Ja siis hiljem nagu muuseas toodi sisse, et tal olid sellised tundemärgid, nagu oleks teda raputatud. Aga samas see jäi spekulatsiooni tasemele.*

Ema ei kinnitanud, aga samas ajakirjanik ütles, et ema tunneb end süüdi ja... ja et siis nagu see oli tõestuseks sellele, et ta seda tegi, aga tegelikult ei tulnud ikkagi välja, mida ta tegi. Ja siis keegi ei öenud... noh, ta nagu ei tunnistanud, et ta seda tegi, aga tundis end süüdi. Et see oli nagu segane. Samas nagu tõde ei tulnud välja. Aga noh spekulatsioonid olid nii-öelda tõepäraseid. (katseisik Aive Villota)

Ühel juhul tundus, et katseisik tõlgendas teksti hoopis teisiti, tuues sisse info, mida tekstis polnud.

N: Sa juba rääkisid emast, aga mis tegelasi sa veel mäletad sellest loost?

Mmmm... siis... siis ma mäletan natuke arsti kohta. Ta vist rääkis, mis lapsega juhtus ja rääkis selle ema kohta, et see on täitsa tavaline, et ema on pigem ohver kui süüdlane. Ja et nemad seda asja ei hakka uurima. Ja siis... siis... teised tegelased olid... tagaplaanil. (katseisik Merlis Pajustik)

Faktide meeldejätmine – politsei algatud kriminaamenetluse kohta arvati üldjuhul, et asi jäi soiku või siis karistati vanemaid. Uurimisprotsess seostus karistusega.

N: *Ma arvan, et võimalik on näiteks halduskorras karistamine. Või tingimisi karistamine. Mingisugune vanglakaristus. Või siis saata hoopis ravile, ma ei tea. (katseisik Andreas Haas)*

N: *Ma arvan, et ei saanudki midagi. Kõige karmimal juhul võibolla sai mingi noomitus või mingi misiganes rääkimine vanematega. Aga ma ei usu, et mingit karistust järgnes. Et ma ei usu, et midagi sellist oli. Et otseselt mingit füüsilist asja nagu. Ei ole. Minu arvates ikka mingi raputamis... ma ei usu, et sealt midagi tuli. Kriminaalasja ikka ei tulnud. (katseisik Eveli Jürgenson)*

Katseisikutele oli meelde jäänud asjaolu, et imikut raputati ja tegemist on spetsiifilise sündroomiga.

Puudu olev/häiriv info - intervjuudest selgus, et oodati loole mingit lõpplahendust, ent seda ei saanud. Lisaks mainiti vanemate süüdistamist ja nende kommentaari puudumist, sündmuse ülespaisutamist, emotsionaalsust.

N: Aga teistpidi – kas midagi, mis selles loos oli kirjutatud, häiris sind?

Võibolla see, et sellisest asjast tehakse suur sündmus. Ja kui see suurde lehte panna, siis märgistatakse need inimesed ära. See, võibolla.

Mhmh. Kui sa ütled, et “märgistatakse ära”, siis mida sa mõtled?

Ma mõtlen selle all seda, et need kohalikud elanikud teavad ikka, kes see ema oli ja võivad mõelda, et... jah, et võibolla tal on midagi viga. (katseisik Merlis Pajustik)

N: Ma tahtsin küsida, kas selles loos nagu jäi midagi puudu. Mingi info esitamata, võibolla? Või oli kõik olemas?

No see jäigi, et... nagu ma just ütlesin, see... selline oi-oi kaasatundmise lugu ja vaata, mis juhtus ja kui kurb, et ema niimoodi meeltesegaduses ja põhjendused, miks ta niimoodi tegi – selline õigustamise osa. Tegelikult selline karm ratsionaalne analüüs selliselt politsei poolt, võibolla. Seda oleks just tahtnud. Et see oleks võibolla eetilisem olnud, kui oleks selline karmim külg ka võibolla olnud. Et praegu oli liiga palju selline õigustamine. Ma ei tea. (katseisik Aive Villota)

Semantilise diferentsiaali tugevad hinnangud – ilmnes, et kuna loos räägiti lapse isast vähe, arvati pigem, et tema on vaimselt stabiilsem kui imiku ema.

Arste peeti professionaalseks, usaldusväärseks. Selline hinnang ei olnud alati isegi tekstile toetuv.

N: *Arst oli täiesti professionaalne ja usaldusväärne.*

Miks?

Sest kui ta töötab Tartu Ülikooli kliinikumis lastearstina, siis ta peab olema täiesti usaldusväärne. (katseisik Ann Urmet)

Ajakirjaniku hinnati objektiivseks ja lugu usaldusväärseks/eetiliseks kasutatud allikate rohkuse tõttu. Loo vajalikkuse puhul rõhutati vajadust probleemist kõneleda.

N: Miks sa arvad, et see on väga eetiline lugu?

Miks ma arvan? Noh sellepärast, et kõik oli tõepärasel kujul. Poldud kedagi otseselt mustatud. Ja selline nagu neutraalne artikkel oli.

Nii. Vajalik?

Et juhtida tähelepanu probleemidele ühiskonnas või mõnedes perekondades. Mõlemas.

Nii, siis on faktipõhine?

Põhineb faktidel ju.

Objektiivne?

Subjektiivne tähendab seda, et asutakse kellegi poolele. Et see politsei on halb või see ema on halb, aga seal ei olnud niimoodi. (katseisik Andreas Haas)

Teksti vajalikkus – üldiselt peeti teksti vajalikuks. Katseisikute arvates oli probleemi teadvustamine oluline.

N: **Kas selliseid lugusid on vaja avaldada lehes?**

Jah.

Miks?

Sellepärast, et inimesed teaksid, mis see võib olla ja mis see võib endaga kaasa tuua.

Et ei tasu last raputada, et ta võib jääda invaliidiks, kes ei liiguta enam silma ega jalgagi. (katseisik Ann Urmet)

Samas nenditi, et artikkel oli liialt keskendunud ühele juhtumile ja kallutatud.

N: */--/ Aga et kui selliseid lugusid avaldatakse, siis oleks just olulised erinevate osapoolte see nagu... noh, minu jaoks on see oluline, nagu. Et ajakirjanik võib seal kirjutada, mida tahes, et... enda sellest vaatekohast lähtuda, /--/ Aga kui on otsesed allikad olemas, et ema ütleb seal tõesti, kuidas asi oli, siis kujuneb lugeja jaoks mingi teistsugune pilt ka. (katseisik Eveli Jürgenson)*

Need, kes poleks lugu lehest lugenud, põhjendasid seda teemavalikuga ja liigse “kollasusega”.

Need, kes oleks lugu lugenud, tõid esile erialase huvi või isikliku huvi peretemaatika vastu.

N: *Mmm... ma loeks sellepärast, et ma olen tegelikult ise sellistest pere- ja lasteteemadest huvitatud. Võibolla hormoonid möllavad juba selles eas ja selline teema on päevakorras mingil määral. (katseisik Aive Villota)*

Teksti võimalik allikas – katseisikud, kes mainisid siinkohal SLÕhtulehte, tõid põhjenduseks loo “kollasuse” – lugu tundus väga isiklik.

N: *See on ju ka kasulik ja vajalik teada, et... siis inimesed teavad seda. Selles mõttes ta võiks kasulik olla, aga... jah, seda antakse niimoodi edasi... seda antakse niimoodi edasi, nagu tavalisele eestlasele meeldib lugeda. Et, ohhooo, mingid inimesed on sees ja siis saab nagu lugeda. Et jah... seda teadmist anti lihtsalt sedasi edasi, nagu inimestele meeldib lugeda. (katseisik Merlis Pajustik)*

Mitmel korral mainiti ajakirja Pere ja Kodu, mis võis tuleneda sellest, et SLÕL kõrvalloo all oli viide “Allikas. Pere ja Kodu, Internet”.

N: **Mhmm. Aga SLÕhtuleht?**

Sensatsioonilisuse pärast. Samas ma panin siia, et ta ei ole nii sensatsiooniline... (vaatab artikli kohta käivat semantilist diferentsiaali) Noh, ikkagi, et... kuidas EMA raputas OMA last. Aga siis oleks arvatavasti selle osa pidanud välja jätma, selle sünnitusjärgse depressiooni kohta. Siis oleks võibolla veel sensatsioonilisemaks

muutunud. Et SLÕhtulehe puhul oleks võinud midagi maha võtta ja Pere ja Kodu puhul midagi juurde panna. (katseisik Aive Villota)

Pere ja Kodu valikut põhjendati sellega, et lugu on ajalehe jaoks liialt pikk, teema liiga kitsas, tegemist peretemaatikaga.

Katseisik, kes pani küsimustikku kirja “tervisetemaatikaga tegelev väljaanne” ütles, et tegu võiks näiteks olla Postimehe looga. Lugu ei sobivat meditsiiniajakirja, kuna raputatud lapse sündroomist olevat liialt vähe juttu.

N: *Postimees.*

Miks?

Sest lugu on meditsiinist.

Nooo... aga sama hästi ta võiks ju siis olla Eesti Arstis või kusagil seal?

Ei, siis ta ei oleks niimoodi kirjutatud. Siis oleks kirjeldatud pikalt-pikalt-pikalt seda sündroomi ja ravi käiku. (katseisik Ann Urmet)

5.3.2. Intervjuud redigeeritud loo baasil

Teksti lühikokkuvõte – fakt, mis kõigile meelde jäi, oli vigastatud imiku sattumine haiglasse. Mitmel korral mainiti ka seda, et väidetavalt on laps pärit korralikust perest ja vanemad tunduvad olevat juhtunu pärast väga endast väljas. Mitmel korral viidati sündroomile – „raputamise sündroom“, „lapse raputamise juhtum“.

N: *Kusagil Ida-Virumaal toodi haiglasse paarikuune imik, kellel olid hingamisraskused. Arstid järeldasid, et tüüpiline lapse raputamise juhtum. Lapse vanematega suhelnud sotsiaaltöötaja rääkis, et laps on siiski pärit korralikust heal järjel olevast perest ning vanemad on ka juhtunu pärast endast väljas. (katseisik Mihkel Maripuu)*

Teksti tekitatud mõtted – lugu peeti negatiivseks. Oli neid, kes lausuvad, et on näinud lehes analoogseid lugusid või koguni sama lugu. Mitu katseisikut ütles, et last ei tohiks raputada, et selliseid asju ei tohiks juhtuda – laps muutus tegelasena siinkohal emast olulisemaks.

N: */--/ Tekib selline vastikustunne, tülpimus, sest minu jaoks on võimatu ja mõtlematu et ükski lapsevanem sedasi teeks. Esimene mõte, kui ma selle loo läbi lugesin, oli see, et see on pila. Aga siis et sellised vanemad peaks ära parandama, et nad enam lapsi ei saaks ja siis ei ole neil võimalus uuesti sellist sigadust teha. Ja siis hakkasin mõtlema et võibolla oli keegi vaimselt hälvik, seda ei pruukinud vanemad teha... Lapsehoidja?*

Igatahes oli see lugu väga negatiivse mõjuga minu jaoks. Samas mõtlemapanev - kas ma olen valmis? Masendav lugu. Kõik. (katseisik Rainer Sinilind)

Tekstis leidunud tegelased – nimetamist leidsid ema, isa, imik, arst, lastekaitseinspektor. Ükski katseisik ei maininud tegelaste nimistus politseid või kiirabi. Nagu ka rühmakatses redigeerimata loo baasil ütles üks katseisik, et mäletab perekonnatuttavat. Julgen pakkuda, et siinkohal tekitas segadust lastekaitseinspektori tsitaat (nii redigeeritud kui redigeerimata loos), mis kõneleb faktidest nagu lapse voodipesu, mänguasjad.

Üldiselt peeti näiteks Ida-Viru keskhaigla ravijuhti positiivseks ja professionalseks, tema sõnu võeti kui eksperthinnangut, milles pole vajadust kahelda (see ilmnas ka semantilise diferentsiaali puhul).

N: **Kas sa seda mäletad, kuidas see imik oma vigastused sai?**

Teda olevat raputatud.

Kas sa usud, et see nii võis olla?

No kui arst seda väitis, siis suure tõenäosusega see nii on. (katseisik Andro Armuand)

Vanemate kohta mäletati, et elavad juhtunud üle ning olid beebi sünniks valmistunud. Sotsiaaltöötajat/lastekaitseinspektorit peeti üldiselt positiivseks.

Faktide meeldejätmine – nagu eelnevalt mainitud jäi meelde see, et imik sattus haiglasse. Huvitav oli kuulda katseisikute mõttekäike, mis arutlesid esitatud info üle ja jõudsid mingi järelduseni.

N: **Mis sa arvad, kuidas see imik need vigastused sai?**

Okei. Tema seisund on kehavigastustest. Järelikult... ta ise neid endale ei tekitanud. Ta on liiga väike, et seda ise teha. Ma ei usu, et see lastekaitsja seda tegi, kui ta neil külas käis. No siin ei ole selle kohta nagu midagi, kes temaga veel lävis peale vanemate. Aga kui mitte keegi ei lävinud peale vanemate, siis vanemad on süüdi. (katseisik Liisi Kõöts)

Mitu katseisikut arutles selle üle, kas lapsel võis olla lapsehoidja. Selles, et imikut raputati, ei kahelnud keegi. Kiputi siiski süüdistama vanemaid.

N: **Kas sulle see jäi meelde, kuidas laps viga sai?**

Arvati, et ta on nutnud ja pole vait jäänud. Ja siis on vanemad raputanud teda. (katseisik Kätlin Kiirend)

Politsei algatatud kriminaalmenetluse kohta arvati nii seda, et asi jäi soiku kui seda, et vanemad said karistada.

Puudu olev/häiriv info – üldiselt toodi välja see, et vanemate kommentaar puudus (ning see muudab teksti süüdistavaks). Rohkem katseisikute jaoks loo juures häirivaid aspekte polnud.

Semantilise diferentsiaali tugevad hinnangud – nagu eelnevalt mainitud, peeti ravijuhti professionaalseks, usaldusväärseks. Tundus, et tegemist on lihtsalt eksperthinnangu uskumisega, stereotüübiga. Nii toodi näiteks põhjendusena välja, et „pole mingit põhjust arsti mitte usaldada“ jms.

Ajakirjanikku liigitati pigem usaldusväärseks, kuna ta oli rääkinud paljude allikatega.

Katseisikud, kes märkisid sotsiaaltöötaja positiivseks, põhjendasid seda tema positiivsete sõnadega imiku vanemate aadressil.

Mõneti tundus, et esialgne hinnang pandi lihtsalt n.ö sisetunde järgi.

N: **Okei. Kelle puhul see on ja mis see on?**

Ajakirjaniku puhul ja eetiline.

Ja miks sa selle märkisid?

Sest ma ei leidnud siin midagi ebaeetilist.

Mis oleks olnud ebaeetiline?

Ei oska kohe öeldagi.

Aga jäi selline mulje, et kõik on korras?

Et... jah. Selles suhtes. (katseisik Andro Armuand)

Samuti tekkis olukordi, kus katseisik rääkis iseendale vastu.

N: **Vaatame nüüd sinu küsimustikku. Kas sul oli seal ka midagi kolmega märgitud või siis „täiesti“ hinnanguid?**

Kolmega on. Märkisin, et loetud artikkel on täiesti usaldusväärne. Ma olen lugenud lugusid, kus... siin ei ole emotsioonidega nagu nii üle paisutatud. Ta ei jäta odavat muljet. Siin võib olla valesid fakte, ma ei kontrolli neid ju üle, sest mul pole selleks võimalust. Aga mulle tundub, et see on usaldusväärne.

/--/

Millele tuginedes sa tegid selle valiku?

Sellepärast, et lugu ise on lühike. Selline hästi tundeid üles küttev ja emotsionaalne teema. Selline intrigeeriv. Selles suhtes ta nagu Delfi jaoks sobiks. Ta on natuke nagu odavalt tunnetega mängiv. (katseisik Liisi Kõöts)

Teksti vajalikkus – teksti peeti vajalikuks. Põhjendus oli kõigil katseisikuil sama: probleemi teadvustamine. Üks katseisik ütles, et taoliseid negatiivseid lugusid on lehes niigi palju. Üks arvas, et oleks olnud vaja vaadata probleemi suuremas plaanis.

N: **Kas selliseid lugusid on vaja?**

Ma ei tea, kas just nii konkreetset juhtumit ära avaldada. Võibolla nagu üldisemalt rääkida või probleemi tutvustada. (katseisik Liisi Kõöts)

Teksti võimalik allikas –katseisikud, kes paigutasid loo mõnda kvaliteetväljaandesse, tõid argumendina ära loo lühiduse, tõsiseltvõetavuse.

N: Õhtuleht, siis Õhtulehes kujutab see mulle see artikkel mingi väike nurk kuskil. See ei kõida nagu. Aga Postimees ja Päevaleht on nagu sihuksed asjad, mis nagu kajastavad sihukest asja. Et... sellised tõsiseltvõetavamad ajalehed. (katseisik Kätlin Kiirend)

Kahtlusi tekitas loo emotsionaalne teema, ent samas rõhutati, et lugu pole n.ö päriselt SLÕhtulehe tekst.

N: **Okei. Aga miks sa EPL või Postimehe valisid?**

Sest oli objektiivne. Nagu teadaanne või midagi sellist. Õhtulehe tekst oleks selline, et nõrganärvilisel võtab pisara silma. (katseisik Mihkel Maripuu)

Ka katseisik, kes paigutas loo SLÕhtulehte, tõdes, et pigem oleks tegu sellele väljaandele mitte väga iseloomuliku looga.

N: *Ei, see lugu ei ole kollane, aga Õhtuleht on. Ja siis kollase vahepeale pannakse ka midagi asjalikku.* (katseisik Rainer Sinilind)

6. Järeldused

6.1. Retseptsioonikatsete tulemused

Seminaritöö raames läbi viidud katse puhul oli tegemist süüdistava artikliga „Kõiges on süüdi viin“, mis ilmus SLÕhtulehes. Kokkuvõtva mõttena järeldasin kursusekaaslane Gerrit Mäesaluga, et katsealused hindasid katse raames loetud artiklit ebaeetiliseks, allikad ebapädevateks, väljaannet negatiivseks. Siiski jäid katses osalenutele peamiselt meelde justnimelt naabrite ütlused ja muu informatsioon, mille paikapidavuses ei saa 100% kindel olla. Politsei tegevust peeti positiivseks ja professionaalseks, ometigi ei mäletatud ega tähtsustatud selle tegevust. (Auväärt et al. 2005)

Bakalaureusetöö raames tehtud katsete läbiviimiseks valisin loo „Imik sai kodus raskeid vigastusi“, mille süüdistavat iseloomu teksti analüüsi puhul ka näitasin. Ajakirjanik oli rutanud sündmustest ette. Lugu tekitab situatsiooni, kus haiglasse sattunud imiku vigastustes süüdistatakse kaudselt tema ema (N: juhtlõik). Samas ei ole antud järelduse tegemiseks õiguslikku alust. Samuti on ajakirjanik lugu üles ehitades paljuski tuginenud lastekaitseinspektori tsitaadile, kus viimane arvab, et imiku emal võis olla sünnitusjärgne depressioon. Tekstist ei selgu, et emal oleks depressioon diagnoositud või et tal lasuks kahtlus, mille kontrollimiseks ta peaks arsti juurde pöörduma.

Minu eesmärk oli seda lugu objektiivsuse kriteeriumidest lähtuvalt redigeerida ning seejärel samuti katsetes kasutada. Püstitasin uurimisküsimuse, kas ja mil moel erineb sama loo süüdistava ning minu poolt Priit Pulleritsu (2001) ja Tiit Hennoste (2001) sõnastatud objektiivsuse kriteeriumide alusel redigeeritud variandi vastuvõtt.

Bakalaureusetöö raames läbi viidud intervjuudest ja rühmakatsetest ilmnes, et katseisikud, kes lugesid redigeerimata lugu, kõnelesid palju sünnitusjärgsest depressioonist. Redigeeritud lugu lugenud katseisikud kõnelesid üldisemas plaanis, et last ei tohiks raputada ning selliseid asju ei tohiks juhtuda. Siinkohal tuleb märkida, et SLÕL artikli algvariandi juures oli kõrvallugu, mis rääkis sünnitusjärgsest depressioonist.

Redigeerimata lugu lugenud katseisikud mäletasid, et lapsevanemad olid noored ning tundusid korralikud. Võeti üle hoiak, et ema on toiminu eest vastutav. Politsei algatatud kriminaalmenetluse kohta arvati üldjuhul, et asi jäi soiku või siis karistati vanemaid. Lisaks

mainiti vanemate süüdistamist ja nende kommentaari puudumist, sündmuse ülespaisutamist, emotsionaalsust. Rühmakatsest tuli välja, et loo puhul oleks oodatud üldistamist – kui palju analoogseid juhtumeid Eestis aset leiab.

Redigeeritud lugu lugenud katseisikud mainisid, et väidetavalt on laps pärit korralikust perest ja vanemad tunduvad olevat juhtunu pärast väga endast väljas. Mitmel korral viidati sündroomile – „raputamise sündroom“, „lapse raputamise juhtum“. Lugu peeti temaatika tõttu negatiivseks. Mitu katseisikut arutles selle üle, kas lapsel võis olla lapsehoidja. Selles, et imikut raputati, ei kahelnud keegi. Kiputi siiski süüdistama vanemaid. Politsei algatatud kriminaalmenetluse kohta arvati nii seda, et asi jäi soiku kui seda, et vanemad said karistada. Rühmakatse osalenud katseisikud hindasid loetud lugu igavaks. Öeldi, et vanemate kohta toodi liialt vähe infot.

Üldiselt leidsid kõik katseisikud, et taoliste lugude avaldamine ajakirjanduse veergudel on oluline. Tähtsaks peeti probleemi (sünnitusjärgse depressiooni võimalikud tagajärjed) teadvustamist laiemas avalikkuses. Osa redigeerimata lugu lugenud katseisikuid nii intervjueritud tudengite hulgast kui rühmakatsest arvas, et artikkel oli liialt keskendunud ühele juhtumile ja kallutatud.

Nii redigeeritud kui redigeerimata loo puhul oli ajakirjaniku ja loo usaldusväärsuse põhjendus asjaolu, et loos esines palju allikaid. Samuti pidasid katseisikud arste enamjaolt professionaalseks, usaldusväärseks. Intervjuu käigus selgus, et see hinnang oli lugejatel juba enne teksti lugemist.

Redigeerimata loo puhul toodi välja loo emotsionaalsus, „kollasus“. Redigeerimata loo puhul lühidus. Mõlemal juhul märgiti lapsevanemate kommentaari puudumist ja seda, et lugu ei jõudnud lõpplahenduseni.

Redigeerimata looga tegelenud rühmakatse grupp jõudis otsusele, et nemad paigutaks loo SLÕhtulehte. Pooltargumentidena toodi välja isiklikke fakte nagu näiteks imiku vanemate vanus, loo autori nimi (Eve Heinla oli ühele katseisikule SLÕL ajakirjanikuna meelde jäänud), vähest üldistamist. Vastuargumentidena nimetati pealkirja, kirjutamisstiili.

Redigeeritud lugu lugenud rühm jõudis järeldusele, et tegemist võiks olla uudisega mõnest maakonnalehest. Märgiti, et kuigi loo teema on “õhtulehlik”, siis käsitus mitte. Maakonnalehe põhjenduseks toodi, et lugu on pealiskaudne, ajakirjanik on vaid faktid kokku pannud, meenutab kohalikku uudist.

Semantilise diferentsiaali põhjal oli hinnang teksti võimalikule allikale pärast teksti lugemist järgmine:

	Redigeeritud	Redigeerimata
Süvaintervjuu katseisikud	Postimees – 4 Eesti Päevaleht – 3 Delfi – 1 SLÕhtuleht – 1 Ükskõik, milline leht - 1	Terviseväljaanne – 1 Pere ja Kodu – 3 SLÕhtuleht – 2
Rühmakatse osalejad	Delfi – 1 SLÕhtuleht – 1 Sakala, maakonnaleht – 1 Postimees – 1 Eesti Päevaleht – 1 Põhjarannik – 1 Ükskõik, milline leht - 1	Postimees – 1 Eesti Päevaleht – 1 Nelli Teataja – 1 SLÕL – 2
KOKKU:	Postimees – 5 Eesti Päevaleht – 4 SLÕL – 2 Delfi - 2 Ükskõik, milline leht – 1 Põhjarannik – 1 Sakala - 1	SLÕL - 4 Pere ja Kodu – 3 Nelli Teataja – 1 Postimees – 1 Eesti Päevaleht – 1 Terviseväljaanne - 1

6.2. Kasutatud meetodite omavaheline sobivus

Retseptsioonikatsetes püüdsin välja selgitada, milline erinevate meetodiliste võtete kogum võimaldaks teha ulatuslikumaid järeldusi teksti vastuvõtu kohta.

6.2.1. Retseptsioonikatse esimene variant

Esmalt lühike kokkuvõtte seminaritöö retseptsioonikatses kasutatud metoodika sobivusest. Selles katse variandis kombineerisin omavahel ümberjutustuse, semantilise diferentsiaaliga küsitluse, rühmavestluse ning hiljem palusime katseisikutel loetud loost välja märkida fraasid,

mis põhjustasid neis negatiivseid hinnanguid, mis tundsid üleliigsed või mille kohta oleks tahtnud rohkem infot.

Ümberjutustusi analüüsid ilmnes, et see meetod ei võimalda teha järeldusi katseisikute hinnangute kohta teksti suhtes (oma arvamust loos esitatud info kohta reeglina kirja ei pandud), küll aga selle kohta, milline osa loetud tekstis esitatud infost meelde jäi (tsitaadid, negatiivne info, positiivne info, juhtlõik jms).

Kombineerituna ümberjutustusega võimaldas semantiline diferentsiaal lisada meelde jäänud teabele ka katseisiku isiklike hinnanguid. Semantilise diferentsiaali kombineerimine vestlusega oli omakorda hädavajalik, kuna see võimaldas aimu saada “eriti tugevate” vastuste (semantilises diferentsiaalis märgitud vastusevariandid “3” või “väga”) märkimise tagamaadest. Jättes semantilise diferentsiaalis märgitud “eriti tugevate” hinnangute kommenteerimise vestlusringi lõppu, oli võimalik täheldada, kas rühmavestlus on indiviidi hinnanguid muutnud.

Küsimustiku teises pooles esitatud küsimused katseisiku meediatarbimise kohta ei osutunud tulemuste interpreteerimisel kuigivõrd relevantseks.

Rühmavestlus andis katseisikutele võimaluse vabas vormis oma mõtteid avaldada ja neid teiste inimesega arutada. Mitmel juhul oli miinuseks rühmasisese liidri tekkimine - inimene, kes omas tugevat arvamust teksti suhtes ning pidevalt sõna võttis. See tekitas rühmaliikmete seas passiivsust.

Hiljem loost välja märgitud fraaside analüüs võimaldas võrrelda semantilistes diferentsiaalides antud hinnanguid loole ning allikatele ning rühmavestluse järgselt “kahtlaseks” hinnatud fraase – nende omavahelist kattuvust ja rühmavestluse mõju indiviidi hinnangutele. (Auväärt & Mäesalu 2005)

6.2.2. Retseptsioonikatse teine variant

Nagu McKee (2003) soovitab, tegin esmalt selle loo („Imik sai kodus raskeid vigastusi“, SLÕL) kommentaariumi analüüsi, mille põhjal retseptsioonikatsed korraldasin. Nii oli võimalik teha oletusi, milliseid arvamusi katseisikud avaldama hakkavad. Kommentaariumi

analüüsi põhjal oletasin, et katseisikud kipuvad eeskätt juhtunud süüdistama ema. Teise variandi puhul võis oletada, et ema kaitstakse, aga temas nähakse ikkagi lapse vigastuste eest vastutavat isikut.

Veel võis oletada, et tekstist võetakse omaks viide ema sünnitusjärgsele depressioonile, kuigi ajakirjanikul loo ilmutumise hetkel selle kohta usaldusväärsed andmed puudusid. Arvasin ka seda, et katseisikute hulka sattunud tüdrukutel võib ilmned ema instinkt, mistõttu nad püüavad kannatanud imiku emaga samastuda/teha mõista. Viidates juba eelpool toodud katsete tulemusele saan öelda, et kommentaariumi põhjal tehtud oletused pidasid paika.

Rühmakatsete puhul loobusin ümberjutustusest ning artikli fraaside ümberjoonimisest. Ümberjutustusest loobumise põhjuseks oli asjaolu, et seminaritöö katsete puhul võimaldas see meetod küll jälgida, milliseid detaile loost meelde jäeti, kuid ei võimaldanud kuidagi kaardistada inimeste hinnanguid. Kõik katseisikud kirjutasid juhtlõiguse/pealkirja uudisväärtustatud infost. Mäletati detaile peategelaste eraelust, võeti üle tekstis esitatud hinnang ema süü kohta. Kuna bakalaureusetöö kaasus oli sarnane seminaritöö looga, oleksid tulemused ilmselt tulnud samalaadsed. Hüpoteesi korras arvasin, et kirjeldatud faktide meeldejätmise on pigem üldine suundumus kui kahe kasutatud kaasuse võimalik eripära.

Loos kahtlust äratanud fraaside allajoonimisest loobusin retseptsioonikatse teises variandis, kuna seminaritöö kogemuse põhjal peegeldasid need hilisemad hinnangud juba rühmavestluse käigus korratud informatsiooni.

Küsimustiku küsimused lugemisharjumuste kohta asendasin soojendavate intervjuuküsimustega katseisikute lugemisharjumuste kohta. See osutus sissejuhatava teemana heaks valikuks, häälestades katseisikud eesootavale vestusele konkreetse loo põhjal. Rühmakatsete läbiviimine nii redigeeritud kui redigeerimata rühma puhul sama küsimustikuga, võimaldas hiljem tulemusi võrrelda. Üldiselt tundus, et kui grupi moodustavad samasse sõpruskonda kuuluvad inimesed, on suurem tõenäosus, et esitatakse erinevaid arvamusi ning diskuteeritakse. See tuleneb ilmselt asjaolust, et ollakse harjunud selle grupi ees oma hinnanguid põhjendama, ei tunta ebamugavust. Samuti ei tekkinud ühe sõpruskonna baasil moodustunud rühma puhul grupis liidrit. Sõna võtsid kõik.

Semantilise diferentsiaali kasutamine õigustas ennast, kuid minu hinnangul vaid siis, kui katseisikud pidid oma tugevaid hinnanguid põhjendama. Sellisel juhul sai tõesti aimu lugeja mõtetest, mis omakorda viisid näiteks järelduseni, et ravijuhti hinnati positiivseks stereotüübi põhjal. Hinnangud 2, 1, 0 jäävad vaid numbriteks, mis muudavad nende tõlgendamise uurijale keerukaks.

6.2.3. Retseptsioonikatse kolmas variant

Korraga ühe katseisikuga tegelemine andis teiste katsevariantidega võrrelduna üksikisikult pikimad vastused, võimaldas lugejal kauem mõelda. Rühmakatsete puhul tekkisid olukorrad, kus mitu inimest hakkas korraga rääkima. Kui üks sai rääkida, siis pidi teine oma mõttelõnga seniks katkestama. Seetõttu võib oletada, et mitmeid mõttekäike läks uurija jaoks kaotsi.

Semantilise diferentsiaali puhul kehtib minu arvates juba eelnevalt mainitud hinnang numbriteks jäänud hinnangute raske tõlgendatavuse kohta.

6.2.4. Kokkuvõtvad järeldused metoodika sobivuse osas

Olles retseptsioonikatse läbi viinud kolmel eespool kirjeldatud moel leian, et:

- intervjuu kasutamine ei võimalda küll hinnata kaaslaste mõju katseisikule, kuid annab samas ühe inimese kohta kõige põhjalikumad vastused uurija poolt esitatud küsimustele,
- rühmakatse puhul annab ühe sõpruskonna baasil kokku pandud grupp arutelu osas head tulemused, kuna inimesed on harjunud üksteise ees arvamust avaldama (samuti võib eeldada, et argielus arutavad tudengid loetud artikleid just eeskätt sõprade-tuttavatega),
- rühmakatse puhul tuleb arvestada sellega, et introvertsemate indiviidide mõningased mõtteavaldused jäävad uurijal kuulmata, kuna kaaslased räägivad neist üle,
- lugemisharjumuste kaardistamisel on küsimustikust otstarbekam kasutada võimalust katseisikut suuliselt küsitleda,
- kommentaariumi kasutamine enne retseptsioonikatsete läbiviimist osutus heaks võimaluseks püstitada hüpoteese katseisikute esitatavate hinnangute kohta,
- kirjaliku ümberjutustuse puhul ei ole üldjuhul võimalik teha järeldusi katseisikute isiklike hinnangute osas, kuna peamiselt keskendutakse juhtlõiguse/pealkirjas toodud faktide kirjapanekule. See meetod võimaldab testida, mis tekstist meelde jäi ja kuidas

sellest aru saadi. Umberjutustusi analüüsides saab välja tuua sõnu, mida katseisikud on tekstist meelde jättnud ning rõhutanud või sündmuse teatud aspekte, mis on kallutanud nende arusaamu,

- semantilise diferentsiaali kasutamine on tulemuslik juhul, kui katseisikud põhjendavad oma hinnanguid. Vastasel korral on tegemist raskesti tõlgendavate numbritega.

7. Diskussioon

Retseptsiooniuuringu läbi viimine kolmes erinevas variandis andis kinnitust teoreetikute mõttele, et tekst sünnib uuesti iga lugeja peas. Osa fakte jääb meelde, teistele tähelepanu ei pöörata. Samas on oluline tõdemus, et süüdistust sisaldava loo puhul võeti süüdistav hoiak omaks olenemata sellest, millist metoodikat uuringu puhul kasutasin ning kas tegu oli objektiivsuse kriteeriumidest lähtuvalt redigeeritud kaasusega või mitte. Nii saab öelda, et antud töö põhjal leidis tõestust Cohen-Almagori (2001) väide, mille kohaselt on väär eeldada, et kõik lugejad ning vaatajad käituvad ratsionaalselt ning suudavad eksimatult eristada õiget valest.

Kaasuse “Imik sai kodus raskeid vigastusi” puhul võis täheldada, et ema peeti tõenäolisemaks süüdlaseks oma lapsele vigastuste tekitamise osas kui lapse isa. Redigeerimata loos oli ajakirjanik välja toonud, et ema kordab lauset: “Mina olen süüdi!” Redigeeritud loo puhul jäi sisse lõik: *“Selle nädala alguses kohtusin nii tema ema kui ka isaga. Nad mõlemad elavad juhtunut väga üle,” ütles Dolinina.* Võib oletada, et tegemist on tegelaskuju-schema’ga – tekstis polnud märgitud, et ema oleks kodune. Samuti polnud viidet sellele, kes last hoidis. Ometigi pidasid lugejad ka redigeeritud loo puhul tõenäolisemaks, et vanematest raputas last just ema.

Ka seminaritöös kasutatud kaasuse “Kõiges on süüdi viin” puhul ilmnes tendents, et ema peeti süüdlaseks. Mõlema loo (“Imik sai...” ja “Kõiges on...”) trükki läinud variandi puhul pole lapse vanematele sõna antud. Samas on ema puhul kirjeldatud seda, kuidas ta on endast väljas (eriti ilmneb see seminaritöös kasutatud loo puhul). Lugejad tõlgendasid seda kui emotsionaalset ebastabiilsust, mis viitab omakorda sellele, et tegemist on süüdlasega.

Huvitav oli täheldada, et seminaritöö kaasuse puhul pidasid tegelased politseid kõige professionaalsemaks ja usaldusväärsemaks, samas ei märkis ümberjutustuses politseid 4 inimest 21-st katseisikust. Ka fookusgrupi vestlusest selgus, et politsei tegevust üldjuhul ei mäletatud. Samalalaadne olukord tekkis bakalaureusetöö kaasuse puhul ravijuhiga. Näiteks märkisid kõik 10 intervjuueeritud katseisikut ravijuhti semantilises diferentsiaalis täiesti või osaliselt professionaalseks. Hinnangu põhjenduseks märgiti nii retseptsioonikatse teises kui kolmandas variandis seda, et arstid üldjuhul on professionaalsed, et arstil pole põhjust

valetada, et arst tegi oma tööd hästi. Seotus konkreetse juhtumiga põhjendusest sellistel juhtudel ei ilmnunudki. Julgen arvata, et siinkohal on tegu stereotüüpsete hinnangutega.

Objektiivsuse kriteeriumidest lähtuvalt redigeeritud n.ö “mehhaanilisel viisil tasakaalustatud” tekst jättis katseisikutele igava mulje. See ei suutnud neid isiklikul tasandil niivõrd puudutada, kui süüdistust sisaldav ent narratiivne tekst.

Kui seminaritöös kasutatud lugu “Kõiges on süüdi viin” katseisikud ajakirjanduses avaldamiseks vajalikuks ei pidanud, siis “Imik sai...” puhul toodi eranditult välja vajadus avalikkust probleemist teavitada. Võib oletada, et tegemist oli lugudes kasutatud allikate erinevusega. Kui seminaritöö kaasuse puhul loodi taust “kurikuulsale ühiselamule” viitamisega ning allikate hulgas polnud meditsiinitöötajaid, siis “Imik sai...” lugu (eriti selle redigeerimata variant) keskendub sünnitusjärgse depressiooni tekkimise ning võimalike mõjude kirjeldamisele konkreetse näite varal.

Mitmed seminaritöö katsetes osalenud inimesed on hiljem öelnud, et lugu tekitas neis veel tagantjärele mõtteid ning nad on hakanud uudiseid veidi teise pilguga vaatama. See tõestab minu jaoks retseptsioonianalüüsiga kaasnevat võimalust arendada nn meedia lugemisoskust (*media literacy*). Kriitilise lugemisoskusega kasvuga väheneb samas meedias esitatud tekstide manipuleerimisvõime.

Metoodika osas tundub kolme sooritatud retseptsioonikatse variandi põhjal minu isikliku arvamuse kohaselt olevat sobivaim järgmine kombinatsioon: loo diskursuse analüüs + kommentaariumi analüüs + semantilise diferentsiaaliga küsimustik + süvaintervjuud + rühmakatsed.

Kommentaariumi lugemine võimaldab diskursuse analüüsiga lõpetanud uurijal teha oletusi lugejate hinnangute kohta. Nendele oletustele tuginedes saab uurija hõlpsalt koostada intervjuuküsimused. Intervjuuküsimuste sobivuse testimiseks tasub kasutada süvaintervjuusid, kus suheldakse korraga vaid ühe inimesega. Rühmavestlus on küsimuste testimiseks keerulisem, kuna uurijal on väiksem võimalus vestlust suunata – inimesed vahetavad omavahel mõtteid; tekib arutelu, kus uurija lisab küsimusi uute teemade algatamiseks.

Rühmavestlust pean kasutatud metoodikast retseptsiooni uurimisel kõige tulemuslikumaks. Seda tingib asjaolu, et arutelu kaaslastega tekkisid olukorrad, kus inimesed pidid oma hinnanguid põhjendama. Rühmavestluse puhul on aga mõtlemisaeg vastuse andmiseks väiksem, kui süvaintervjuu puhul. Nii võib arvata, et antud vastused olid spontaansemad. Samuti sai jälgida, kuidas inimeste hinnangud/hoiakud rühmavestluse käigus muutusid, olles kuulanud kaaslaste argumente.

Semantilise diferentsiaali kasutamine osutus otstarbekaks, kuna võimaldas selgitada, et inimesed andsid mõnele tegelasele hinnanguid stereotüübi alusel. Arvan, et semantiline diferentsiaal sobib täiendama intervjuusid (olgu siis rühmaga või ühe inimesega). See suunab inimese mõtted eelseisvale tegevusele – vestlusele, kus ta peab samuti meenutama loetud artiklit ning esitama hinnanguid.

Kokkuvõte

Käesolevas bakalaureusetöös uurisin, millist metoodikat kasutades oleks retseptsioonikatse läbiviimine võimalikult tulemuslik. Tulemuslikkuse all pidasin silmas:

- millist informatsiooni lugeja tekstist meelde jätab,
- kas ja milliseid järeldusi ta selle informatsiooni põhjal teeb,
- kas tekstis sisalduv süüdistav hoiak võetakse lugeja poolt omaks,
- kas arutelu kaaslastega võib mõjutada esialgseid hinnanguid tekstile/tekstis esinenud tegelastele.

Retseptsioonianalüüsi katse esimeses variandis palusime fookusgruppidesse kuulunud 21 tudengil läbi lugeda katse jaoks välja valitud uudislugu. Järgnevalt kirjutasid katses osalejad loost ümberjutustuse, mille kodeerimisel kasutasime kontentanalüüsi. Järelduste usaldusväärsuse tõstmiseks palusime katses osalenuil täita ka semantilise diferentsiaaliga tabeli. Järgnes vestlusring, mille käigus fookusgrupi liikmed said omavahel loetud uudise üle mõtteid vahetada.

Retseptsioonikatse teises variandis viisin läbi rühmakatsed redigeeritud vs redigeerimata uudisloo põhjal tegutsevate gruppidega (kokku 9 tudengit). Metoodika osas valisin kombinatsiooni küsimustikust, mis sisaldas semantilist diferentsiaali ning paari lahtist küsimust. Küsimustikule lisaks kasutasin uurimismeetodina rühmavestlust.

Retseptsioonikatse kolmandas variandis viisin läbi süvaintervjuud redigeeritud vs redigeerimata uudislugu lugenud 10 katseisikuga. Metoodika osas kasutasin kombinatsiooni küsimustikust, mis sisaldas semantilist diferentsiaali ning paari lahtist küsimust. Küsimustiku täitmisele järgnes süvaintervjuu.

Metoodika valiku osas leian kokkuvõtvalt järgmist:

- intervjuu kasutamine ei võimalda küll hinnata kaaslaste mõju katseisikule, kuid annab samas ühe inimese kohta kõige põhjalikumad vastused uurija poolt esitatud küsimustele,
- rühmakatse puhul annab ühe sõpruskonna baasil kokku pandud grupp arutelu osas head tulemused, kuna inimesed on harjunud üksteise ees arvamust avaldama (samuti

võib eeldada, et argielus arutavad tudengid loetud artikleid just eeskätt sõprade-tuttavatega),

- rühmakatse puhul tuleb arvestada sellega, et introvertsemate indiviidide mõningased mõtteavaldused jäävad uurijal kuulmata, kuna kaaslased räägivad neist üle,
- lugemisharjumuste kaardistamisel on küsimustikust otstarbekam kasutada võimalust katseisikut suuliselt küsitleda,
- kommentaariumi kasutamine enne retseptsioonikatsete läbiviimist osutus heaks võimaluseks püstitada hüpoteese katseisikute esitatavate hinnangute kohta,
- kirjaliku ümberjutustuse puhul ei ole üldjuhul võimalik teha järeldusi katseisikute isiklike hinnangute osas, kuna peamiselt keskendutakse juhtlõigus/pealkirjas toodud faktide kirjapanekule. See meetod võimaldab testida, mis tekstist meelde jäi ja kuidas sellest aru saadi. Ümberjutustusi analüüsides saab välja tuua sõnu, mida katseisikud on tekstist meelde jättnud ning rõhutanud või sündmuse teatud aspekte, mis on kallutanud nende arusaamu,
- semantilise diferentsiaali kasutamine on tulemuslik juhul, kui katseisikud põhjendavad oma hinnanguid. Vastasel korral on tegemist raskesti tõlgendavate numbritega.

Metoodika osas tundub kolme sooritatud retseptsioonikatse variandi põhjal minu isikliku arvamuse kohaselt olevat sobivaim järgmine kombinatsioon: loo diskursuse analüüs + kommentaariumi analüüs + semantilise diferentsiaaliga küsimustik + süvaintervjuud + rühmakatsed.

Olles kasutanud süüdistust sisaldanud teksti (SLÕL “Imik sai kodus raskeid vigastusi”) redigeerimata kui ka objektiivsuse kriteeriumist lähtuvalt redigeeritud versiooni nii süvaintervjuude kui fookusgrupi intervjuude puhul ilmnes, et süüdistav hoiak lapse vanemate suhtes võeti lugejate poolt mõlemal juhul. Redigeeritud tekst jättis katseisikutele igava mulje. See ei suutnud neid isiklikul tasandil niivõrd puudutada, kui süüdistust sisaldav ent narratiivne tekst. Samuti ilmnes, et hinnanguid mõjutab eelnev kogemus.

Tänan oma juhendajat Halliki Harro-Loiti nõuannete ning Maret Mälk-Einmanni täiendavate märkuste eest töö valmimisjärgus.

Tahan sama teemaga tegelemist jätkata magistritöö raames.

Summary

This paper - „Possibilities for studying reception. Based on the reception of text that contains a charge” – dealt with the question of how different methods are suitable for reception studies.

In order to make any conclusions, three types of experiments were conducted. All of them used students as participants. The total number of participants was 40.

In the first type of experiment a self-written narrative of the given story by the participants, a questionnaire with semantic differential and a group-discussion were used as methods in order to study reception (number of participants in this experiment: 21). The second one used a questionnaire with semantic differential and a group-discussion (number of participants in this experiment: 9). The third one included a questionnaire with semantic differential and an in-depth interview (number of participants in this experiment: 10).

The conclusions based on those experiments were as follows:

- using an in-depth interview doesn't make it possible to judge the impact that other people may have on the participant, but it gives the most thorough answers per person to the questions asked by the researcher,
- a group that includes people, who are befriended, gives good results when used in group-discussion. These people are already used to speak out in front of each other and one can imagine, that in a everyday-situation people discuss articles they have read foremost with their friends or acquaintances,
- by a group-discussion thoughts of introvert individuals might be left unheard, because other participants will not give them a chance to talk,
- questions about reading-habits of the participant are more useful asked orally than in a questionnaire,
- using a commentarium before the reception experiments, proved to be a good opportunity to form hypotheses for judgements given by the participants,
- no firm conclusions can be made about the participants personal judgements based on their written narratives. The participants seem to focus on retelling the facts provided in the lead,
- the semantic differential is effective only when the participants predicate their judgements. Otherwise the numbers will be hard to explain.

Based on the three variations of the reception experiment it is my personal belief that in terms of methodology the best possible combination is as follows: discourse analysis of the story + analysis of the commentarium + questionnaires using the semantic differential + in-depth interviews + group experiments.

Having used a text containing a charge (SLÕL „Imik sai kodus raskeid vigastusi) in its original form and a version altered using the criteria of objectivity by in-depth interviews and group interviews I concluded, that participants tended to take an accusing attitude towards the mother of the child in both cases. The altered text seemed boring to the participants. It could not touch them on a personal level like the original text did.

It also appeared, that opinions are affected by previous experience.

Kasutatud allikate loetelu

1. Auväär, L. & Mäesalu (2005) Süüdistava teksti vastuvõtt lugejate poolt. Seminaritöö. Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond, Tartu Ülikool, Tartu.
2. Auväär, L. & Kiivramees, J. & Kuimet, P. & Mäesalu, G. & Mühlberg, M. (2003) Ajakirjaniku nime tähtsus Eesti trükimeedias. Kodutöö ainekursuses “Meedia ja kommunikatsiooni uurimismeetodid.” Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond, Tartu Ülikool, Tartu.
3. Berger, A. (1998) *Media Research Techniques. Second Edition*. Thousand Oaks, London, New Delfi: SAGE Publications.
4. Braithwaite, N. (1995) *A Practical Guide For Journalists*. Butterworth Heinemann.
5. Chesebro, J.W & Bertelsen, D. (1996). *Analysing Media. Communication Technologies as Symbolic and Cognitive Systems*. London & New York: The Guilford Press.
6. Cohen-Almagor, Raphael. (2001). *Speech, Media And Ethics*. Palgrave.
7. Eesti ajakirjanduseetika koodeks.
<http://www.eall.ee/eetikakoodeks.html>, 28.04.2005
8. Eesti Päevaleht Online. (2003). *Kapo kahtlustab kaht PRIA ametnikku. Eesti Päevaleht*. 27.10.2003.
<http://www.epl.ee/artikkel.php?ID=248781>, 28.04.2005
9. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Vastu võetud 28. juunil 1992, jõustunud 29. juulil 1992.
<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=633949>, 28.04.2005
10. Filippov, J. & Vedler, S. (2004). *Politsei kahtlustab kõrget ametnikku pedofiilias. Eesti Ekspress*. 20.05.2004.
<http://www.ekspress.ee/viewdoc/10227D93F5FC323FC2256E98004E0734>,
28.04.2005
11. Hansen, A. & S. Cottle, S. & Negrine, R. & C. Newbold. (1998). *Media Communication Research Methods*. Palgrave.
12. Harro, H. (2003). *Missugust tegelikkust konstrueerivad uudised. Keel ja Kirjandus*. Nr 5/2003, 366-370.
13. Heinla, E. (2004) *Imik sai kodus raskeid vigastusi. SLÕhtuleht*. 16.07.2004
<http://www.sloleht.ee/index.aspx?s=sotsiaalt%f6%f6taja&id=159848>, 13.04.2005

14. Hennoste, T. (2001) *Uudise käsiraamat. Kuidas otsida, kirjutada, toimetada ja serverida ajaleheuudist*. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu.
15. Hornig Priest, S. (1996). *Doing Media Research. An Introduction*. Thousand Oaks & London & New Delhi: SAGE Publications.
16. Höijer, B. (1996) *Audiences' expectations on and interpretations of different television genres: A socio-cognitive approach*. IAMCR/AIERI/AIECS XX Scientific Conference. Sydney, Australia. August 18-22, 1996.
17. Jensen, K. & Rosengren, K. (1990). *Five Traditions in Search of the Audience*. European Journal of Communication. London, Newbury Park, New Delhi: SAGE. Vol.5 1990, 207-238.
18. Karistusseadustik. Vastu võetud 6. juulil 2001.
<http://lex.andmevara.ee/estlex/kehtivad/AktTekst.jsp?id=42660>, 28.04.2005
19. Kieran, M. (1998). *Media Ethics*. London & New York: Routledge.
20. Kriminaalmenetluse seadustik. Vastu võetud 12. veebruaril 2003, jõustunud 1. juulil 2004.
<http://wlex.lc.ee/list/KrMS.htm>, 28.04.2005
21. Krueger, R.A. (1988). *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research*. Newbury Park: SAGE.
22. Lambeth, Edmund B. (1986) *Committed Journalism*. Indiana University Press.
23. Leib, I. (2003) Politsei altkäemaksujuhtumite konstrueerimine eesti trükimeedias 2000-2003. Bakalaureusetöö. Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond, Tartu Ülikool, Tartu.
24. McKee, A. (2003) *Textual Analysis. A beginner's guide*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.
25. McQuail, D. (2003) *McQuaili massikommunikatsiooni teooria*. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu.
26. McQuail, D. (1992) *Media Performance*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.
27. Perens, B. (2003). Psüühilises kriisis isiku usaldusväärsus ajakirjandusliku allikana. Bakalaureusetöö. Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond, Tartu Ülikool, Tartu.
28. Potter, W. (1998) *Media Literacy*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.
29. Pullerits, P. (1997) *Ajakirjanduse põhižanrid. Uudis. Olemuslugu. Juhtkiri*. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu.

30. Pullerits, P. & M. Raudsaar (2001) *Uudise töövihik*. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu.
31. Pusateri, C. (1992) *Public Affairs Reporting*. St.Martin`s Press Inc.
32. Schlesinger, P. & Tumber, H. (1994). *Reporting Crime*. Clarendon Press – Oxford.
33. Taim, K. (2003). *Kõiges on süüdi viin*. *SLÕhtuleht*. 29.10.2003.
<http://www.sloleht.ee/index.aspx?s=politsei%2bkahtlustab&id=148068>, 28.04.2005
34. The Center for Interactive Advertising. (2004). *Osgood and Semantic Differential*.
http://www.ciadvertising.org/student_account/spring_02/adv382J/kcw2287/Measurement%20Theory/semantic.html, 28.04.2005
35. Tähismaa, I. (2004). *Prokuratuur algatas Flora juhtide suhtes kaks kriminaalmenetlust*. *Äripäev*. 08.09.2004.
36. Wood, L. & Kroger, R. (2000) *Doing Discourse Analysis*. Thousand Oakes, London, New Delhi: SAGE Publications.